

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE UYGULANAN DÖVİZ KURU POLİTİKALARININ
İHRACAT ÜZERİNDE ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Burak Kaan YAŞAR

Balıkesir, 2009

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE UYGULANAN DÖVİZ KURU POLİTİKALARININ
İHRACAT ÜZERİNDE ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Burak Kaan YAŞAR

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Alpaslan SEREL

Balıkesir, 2009

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün.....AnabilimDali'nda.....numaralı
Burak Kaan YAŞAR'ın hazırladığı "Türkiye'de Uygulanan Döviz Kuru
Politikalarının İhracat Üzerinde Etkileri" konulu DOKTORA/YÜKSEK LİSANS
tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav
Yönetmeliği uyarınca tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan
cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Cemil ERTUĞRUL
Başkan.....İmza.....
Unvanı, Adı-Soyadı

Doç. Dr. Alpaslan SEREL
Üye.....İmza.....
Unvanı, Adı-Soyadı (Danışman)

Prof. Dr. Cemil ERTUĞRUL
Üye.....İmza.....
Unvanı, Adı-Soyadı

Yrd. Doç. Dr. Metehan YILGIR
Üye.....İmza.....
Unvanı, Adı-Soyadı

Üye.....İmza.....
Unvanı, Adı-Soyadı

Üye.....İmza.....
Unvanı, Adı-Soyadı

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylıyorum.

24.08./2009
Enstitü Müdürü
Prof. Dr. Oya SEYMEN

ÖNSÖZ

Bir ekonomide izlenen döviz kuru politikaları iç ve dış ekonomik denge bakımından büyük önem arz etmektedir. İhracat ve döviz kuru arasındaki ilişkiyi analiz etmeye yönelik pek çok ampirik çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada, ülkemizde uygulanan döviz kuru politikalarının Türkiye ihracatını nasıl etkilediği, literatür çalışmaları incelenip, ekonometrik yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir.

Tez çalışmamda bana yol gösteren ve çalışma sürecimin her bölümünde desteğini eksik etmeyen tez danışmanım Doç. Dr. Alpaslan SEREL'e; özellikle çalışmanın uygulama aşamasında yardımını ve desteğini esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Hacı Mehmet TAŞÇI'ya ve tez çalışmalarımda büyük desteklerini gördüğüm değerli aileme çok teşekkür etmek isterim. Ayrıca tezimin hazırlanma aşamasında bilgi birikimleriyle her zaman yanımda olan iktisat bölümü öğretim üyelerine ve araştırma görevlisi arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Burak Kaan YAŞAR

ÖZET

TÜRKİYE'DE UYGULANAN DÖVİZ KURU POLİTİKALARININ İHRACAT ÜZERİNDE ETKİLERİ

YAŞAR, Burak Kaan
Yüksek Lisans Tezi, İktisat Bilim Dalı
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Alpaslan SEREL
2009, 84 sayfa

Döviz kurları ülke ekonomisinin dış dünya ile bağlantısını kuran en önemli araçlardan biridir. Döviz kurlarının en önemli etki alanlarından biri ise dış ticaret dolayısıyla da ihracattır. Bu çalışma ihracat ve döviz kuru politikalarının birbirleriyle olan ilişkisini teorik ve ampirik açıdan incelemektedir. Bu amaçla, 1982:1-2006:4 arası dönem için üçer aylık veri kullanılarak Johansen eşbütünleşme analizi yapılmıştır. Eşbütünleşme analizi sonucuna göre, ihracat, reel efektif döviz kuru ve ihracat birim değer endeksi arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Bundan sonra, hata düzeltme modeli analizi ile etki-tepki analizi de uygulanmıştır. Hata düzeltme modeline göre, toplam ihracat serisinin 3.3 dönem sonra dengeye geleceği bulunmuştur. Son olarak, etki-tepki analizi ile şokların değişkenler üzerindeki etkileri grafikler yardımıyla açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İhracat, Reel Efektif Döviz Kuru, Johansen Eşbütünleşme Testi, Hata Düzeltme Modeli, Etki-Tepki Analizi

ABSTRACT

THE IMPACTS OF EXCHANGE RATE SYSTEMS ON EXPORT IN TURKEY

YAŞAR, Burak KAAAN

Master Thesis, Economics Department

Adviser: Assoc. Prof. Alpaslan SEREL

2009, 84 pages

Exchange rates with the world outside of the country's economy is one of the most important tools to the link. One of the most important is the domain of exchange rates, foreign trade, the export is also. This study of exports and exchange rate policy in its relations with each other in terms of theoretical and empirical review. For this purpose, 1982:1-2006:4 quarterly data for the period between the analysis were made by using the Johansen Co-integration. According to Co-integration analysis results; between export, export unit value index and reel effective exchange rate the long –term relationship was found. Thereafter, error correction model analysis and impulse-response analysis are also made. According to ECM, after 3.3 era, series of total exports, has come to equilibrium. Finally, the impulse-response analysis of effects of shock on the variables are described with the help of graphics.

Key Words: Export, Reel Effective Exchange Rate, Johansen Co-Integration Test, Error Correction Model, Impulse-Response Analysis

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
ÇİZELGELER LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xi
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem.....	2
1.2. Amaç.....	3
1.3. Önem	3
1.4. Sayıtlar	4
1.5. Sınırlılıklar	4
1.6. Tanımlar.....	4
2. İLGİLİ ALANYAZIN	6
2.1. Kuramsal Çerçeve.....	6
2.1.1. Döviz Kurunun Tanımı ve Kapsamı	6
2.1.2. Döviz Kurunun Türleri.....	8
2.1.2.1. Nominal Döviz Kuru.....	8
2.1.2.2. Reel Döviz Kuru	9
2.1.3. Denge Döviz Kuru	10
2.1.4. Döviz Kuru Sistemleri	13
2.1.4.1. Sabit Döviz Kuru Sistemleri	13
2.1.4.1.1. Bretton Woods Sistemi	14
2.1.4.1.2. Resmi Dolarizasyon.....	16
2.1.4.1.3. Para Kurulu	17
2.1.4.2. Esnek Döviz Kuru Sistemleri	18
2.1.4.2.1. Serbest Dalgalanan Döviz Kuru.....	19
2.1.4.2.2. Yönetilen Dalgalanan Döviz Kuru	20
2.1.4.2.3. Aralık İçinde Dalgalanma.....	20
2.1.4.2.4. Yatay Şerit.....	21
2.1.4.2.5. Yönlendirilmiş Sabit Aralık	21
2.1.4.2.6. Sürünen Kur	22
2.1.4.2.7. Bölgesel Döviz Alanları.....	22

2.1.5. Döviz Kurunu Etkileyen Faktörler	23
2.1.5.1. Ödemeler Dengesi.....	23
2.1.5.2. Satınalma Gücü Paritesi	24
2.1.5.3. Faiz Oranları.....	25
2.1.5.4. Para ve Maliye Politikaları	25
2.1.5.5. Düzenleme ve Müdahaleler	25
2.1.5.6. Vadeli Döviz ve Hedging	26
2.1.5.7. Politik ve Sosyal Etmenler	26
2.1.6. Döviz Kuru Politikaları	26
2.1.6.1. Dış Ticaret Kısıtlamaları	27
2.1.6.2. Döviz Kontrolü	27
2.1.6.3. Kur Ayarlamaları.....	28
2.1.6.3.1. Devalüasyon.....	28
2.1.6.3.2. Revalüasyon.....	29
2.1.7. 1980-1988 Döneminde Türkiye'de Uygulanan Döviz Kuru Politikaları ve İhracat	30
2.1.8. 1989-1998 Döneminde Türkiye'de Uygulanan Döviz Kuru Politikaları ve İhracat	34
2.1.9. 1999-2007 Döneminde Türkiye'de Uygulanan Döviz Kuru Politikaları ve İhracat	39
2.1.10. 1980-2007 Döneminde Türkiye İhracatına Ait Genel Değerlendirme	50
2.1.10.1. Türkiye İhracatının Ülkeler Bazında Dağılımı.....	51
2.1.10.2. Türkiye İhracatının Mal Grupları İtibariyle Dağılımı	52
2.2. İlgili Araştırmalar.....	55
3. YÖNTEM	58
3.1. Araştırmanın Modeli	58
3.1.1. Augmented Dickey-Fuller (ADF) Testi	59
3.1.2. Philips-Peron (PP) Testi	59
3.1.3. Johansen Eşbütünleşme Testi.....	60
3.1.4. Hata Düzeltme Modeli	62
3.1.5. Etki-Tepki Fonksiyonları	63
3.2. Veri Toplama Araç ve Teknikleri.....	63
4. BULGULAR ve YORUMLAR.....	65
4.1. Durağanlık Analizleri	65
4.1.1. ADF Testi	67
4.1.2. Phillips-Peron Testi	67

4.2. Johansen Eşbütünlük Testi.....	68
4.3. Hata Düzeltme Modeli Analizi.....	70
4.4. Etki-Tepki Analizi (Impulse-Response).....	71
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	75
5.1. Sonuç.....	75
5.2. Öneriler	78
KAYNAKÇA.....	79

ÇİZELGELER LİSTESİ

Sayfa No

Çizelge 2.1. 1980-1988 Dönemine Ait Dolar ve Markın Alış Değerleri.....	31
Çizelge 2.2. 1980-1988 Dönemine Ait Dış Ticaret Verileri.....	34
Çizelge 2.3. 1989-1998 Dönemine Ait Dolar ve Markın Alış Değerleri.....	36
Çizelge 2.4. 1994 Yılına Ait Aylar İtibariyle Mark ve Dolar Kurları (Efektif, TL)	37
Çizelge 2.5. 1989-1998 Dönemine Ait Dış Ticaret Verileri.....	38
Çizelge 2.6. 1999-2001 Dönemine Ait Dolar, Sterlin ve Mark'ın Aylık Efektif Alış Değerleri.....	41
Çizelge 2.7. 2002-2003 Dönemine Ait Dolar, Sterlin, Mark ve Euro'nun Aylık Efektif Alış Değerleri	45
Çizelge 2.8. 2004-2005 Dönemine Ait Dolar, Sterlin ve Euro'nun Aylık Efektif Alış Değerleri.....	47
Çizelge 2.9. Merkez Bankası'nca 2002-2007 Tarihleri arası Alım Satımı Yapılan Döviz Miktarları (Milyon ABD doları)	49
Çizelge 2.10. 2006-2007 Dönemine Ait Dolar, Sterlin ve Euro'nun Aylık Efektif Alış Değerleri.....	49
Çizelge 2.11. 1999-2007 Dönemine Ait Dış Ticaret Verileri.....	50
Çizelge 2.12. 1980-2007 Dönemine Ait İhracatın Ülkeler Bazında Dağılımı (Milyon, \$)	52
Çizelge 2.13. 1980-2007 Dönemine Ait BEC Sınıflandırmasına Göre İhracat (Milyon, \$)	53
Çizelge 2.14. 1980-2007 Dönemine Ait Standart Uluslararası Ticaret Sınıflandırmasına (SITC Revize3) Göre İhracat (Milyon, \$)	54
Çizelge 4.1. ADF Test Sonuçları.....	67
Çizelge 4.2. Phillips-Peron Test Sonuçları	68
Çizelge 4.3. Optimal Gecikme Uzunluğu.....	69
Çizelge 4.4. Johansen Eşbütünleşme Test Sonuçları	69
Çizelge 4.5. ECM Tahmin Sonuçları	71

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 2.1. Döviz Arz Eğrisi	11
Şekil 2.2. Döviz Talebi Eğrisi	12
Şekil 2.3. Denge Döviz Kurunun Oluşumu	12
Şekil 2.4. Bretton Woods Sistemi.....	15
Şekil 4.1. Serilerin Grafikleri.....	66
Şekil 4.2. Etki-Tepki Analizi Grafikleri.....	74

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
ADF	: Augmented Dickey Fuller
AIC	: Akaike Info Criteria
END	: İhracat Birim Değer Endeksi
FPE	: Final Prediction Error
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HQ	: Hannan Quinn
IMF	: International Monetary Fund
LX	: Toplam İhracat
ÜFE	: Üretici Fiyatları Endeksi
PP	: Phillips-Peron
REDK	: Reel Efektif Döviz Kuru
SC	: Schwarz Bilgi Kriteri
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TEFE	: Toptan Eşya Fiyat Endeksi
TÜFE	: Tüketici Fiyatları Endeksi
VAR	: Vector Autoregressive
ECM	: Error Correction Model

1. GİRİŞ

Döviz kurları ülke ekonomisinin dışa açılımında çok büyük bir role sahiptir. Ülkelerin ticari ve mali açıdan ilişkide bulunabilmeleri para birimleri arasında doğrudan veya dolaylı bir değişim oranının varlığına bağlıdır. Döviz kuru olarak bilinen bu değişim oranı işte bu fonksiyonuyla bir ülkenin makro ekonomik açıdan en önemli enstrümanlarından biridir.

Döviz kuru sistemleri, genel hatlarıyla sabit ve esnek döviz kuru sistemleri olarak iki ana başlıkta toplanmaktadır. Sabit döviz kuru sistemleri Bretton Woods sisteminin yıkılışına kadar devam etmiş, daha sonra karma bir nitelik kazanmıştır. Esnek döviz kurları, uygulamada tam anlamıyla kullanılamamaktadır. Bunun en önemli nedeni ise, özellikle az gelişmiş ülkelerde, merkez bankaları aracılığıyla piyasalara sıklıkla müdahalede bulunulmasıdır.

Türkiye, 1980 yılına gelene kadar, Bretton Woods sisteminin hakim olduğu yıllarda, sabit döviz kuru sistemini benimsemiş ve uygulamıştır. 1980 yılına kadar ithal ikameci sanayi politikası gereği milli paranın aşırı derecede değerlenmesine izin verilmiş, dış dünyadaki gelişmelere ayak uydurulamamış ve dış ticaret açıkları önemli bir seviyeye ulaşmıştır. 1980'li yıllardan itibaren ihracata dayalı sanayileşme politikası ile 1980 öncesine oranla daha esnek kur sistemleri uygulanmaya başlamıştır.

Bu çalışmanın amacı döviz kuru politikaları ile ihracat arasındaki ilişkinin Türkiye açısından incelenmesidir. Konu önce teorik olarak ele

alınmış, daha sonra ekonometrik incelemeler çerçevesinde değerlendirilmelerde bulunulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde, kuramsal çerçeve ve ilgili araştırmalar ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bu bölümde döviz kuruyla ilgili tanımlamalar yapılmış, döviz kuru sistemleri ise sabit ve esnek döviz kuru sistemleri olarak iki ana başlık altında incelenmiştir. Ayrıca bu bölümde geniş uygulama alanı bulunan döviz kuru politikalarına yer verilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde, araştırmanın modeli, verilerin elde edilişi, analizi ve analize ait bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise, yapılan teorik ve ekonometrik analiz kapsamında sonuçlara ve önerilere yer verilmiştir.

1.1. Problem

Döviz kuru en basit tanımıyla yabancı ülke parasının ulusal para cinsinden ifade edilmesidir. Döviz kurunun yükselmesi bir birim yabancı paranın daha fazla ulusal para ile satın alınabileceğini gösterir, yani ulusal para değer kaybetmiştir. Döviz kurunun düşmesi ise bir birim yabancı paranın daha az ulusal para ile satın alınabileceğini göstermektedir, yani ulusal para değer kazanmıştır. Milli paraların değerinin para otoritesinin kararı ile düşürülmesine devalüasyon, yükseltilmesine de revalüasyon denmektedir.

İhracat ise; bir malın yabancı ülkelere döviz karşılığı yapılan satışlarıdır. Bir malın uluslararası pazarda rekabet gücü döviz kuruyla da doğrudan ilgilidir. Döviz kurunun düşmesi, yani yerli paranın yabancı para karşısında değer kazanması, söz konusu malı uluslararası pazarda daha pahalı hale getireceğinden malın rekabet gücünü azaltır.

Döviz kuru ve ihracat arasındaki ilişkinin ekonometrik açıdan analizinde çok geniş bir literatür mevcuttur. Genellikle gerek yurtdışında yapılan çalışmalar ve gerekse Türkiye için yapılan diğer çalışmalarda ulaşılan

sonuçlar, döviz kurları ve ihracat değişkenleri arasında zayıf bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırmanın problemini, Türkiye’de uygulanan döviz kuru politikalarının ülke ihracatını nasıl etkilediğinin belirlenmesi oluşturmaktadır.

1.2. Amaç

Araştırmanın temel amacı, Türkiye’de uygulanan döviz kuru politikalarının ülke ihracatına etkilerini ortaya koymaktır. Bu temel amaç doğrultusunda, çalışmada kullanılan zaman serilerinin durağan olup olmadıkları ve serilerin birinci farkları alındığında durağan oldukları bulunduktan sonra da eşbütünleşik olup olmadıkları araştırılmış ve hata düzeltme modeli kurulmuştur. Ayrıca Değişkenlerin kısa dönemde meydana gelen şoklara ne şekilde tepki verdikleri incelenmiştir.

1.3. Önem

Döviz kurunun ihracat açısından önemi, döviz kurunun ihracat açısından etkin bir araç olmasıdır. Bir ülke ulusal parasının yabancı paralar cinsinden değeri olarak tarifi yapılan döviz kurunun alçaltılıp yükseltilmesi bir ülke ekonomisinin; fiyatlar genel seviyesi, üretim, tüketim, gelir dağılımı, istihdam gibi makro ekonomik değişkenleri etkilediği gibi; dış ticareti yani ihracat ve ithalatı da çeşitli yönlerden hızlı ve önemli ölçüde etkileyecek bir araçtır. Bir ülke ekonomisinin yapacağı döviz kuru değişikliği sadece o ülke ekonomisini etkilemekle kalmayacak, karşılıklı ticaret yaptığı ülkeleri de ekonomik açıdan önemli bir şekilde etkileyecektir. Döviz kuru rejimini değiştiren ülkenin uluslararası ekonomik önemi ne kadar büyükse, yapacağı döviz kuru ayarlamalarının diğer ekonomilerde oluşturacağı etkilerde o kadar büyük olacaktır.

1.4. Sayıtlar

Araştırmada, reel efektif döviz kuru endeksinin ölkeler arasındaki rekabeti ve dış ticareti ölçmede en uygun değişken olması ve ayrıca kullanılan ihracat birim değer endeksi değişkeninin fiyat etkisini de modele katacağı sayıtlarıyla hareket edilmiştir.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırmada veri kaynağı olarak, Türkiye ekonomisinin 1982-2006 döneminin üçer aylık ihracat, reel efektif döviz kuru ve ihracat birim değer endeksi verileri kullanılmıştır. Ayrıca bilgisi verilen testler ve analizler sadece uygulamada yer alacak şekilde sınırlı tutulmuştur.

1.6. Tanımlar

Bu kısımda, çalışmamızın aynı alanda çalışan araştırmacılar ve uygulamacılarda oluşabilecek yanlış anlamalara ve yorumlamalara engel olmak amacıyla, araştırmanın temelini oluşturan terimler genel hatlarıyla verilmiştir.

Ihracatı; "Bir ölkede üretilen mallar ve hizmetlerin sadece o ölkede vatandaşları tarafından kullanılmayıp, başka ölkeler tarafından da satın alınmasıdır" şeklinde tanımlayabiliriz (Ünsal, 2005:48).

Reel efektif döviz kuru; Bir ölkede genellikle uluslararası piyasalarda birden fazla ölkede ile hem rekabet hem de ticaret ilişkisi içinde olduğu için, reel döviz kurunun bu gerçeği yansıtan efektif endeks olarak hesaplanması gerekmektedir. Bu amaç doğrultusunda hesaplanan gösterge, reel efektif döviz kuru (REDK) olarak tanımlanmaktadır.

Johansen Eşbütünlük Testi; Eşbütünlük, durağan olmayan değişkenlerin bir doğrusal bileşimidir. Teorik olarak bütünselleşmiş değişkenler arasında uzun dönemde doğrusal olmayan bir ilişki ortaya çıkabilir. Eşbütünlük olması için söz konusu olan bütün değişkenler aynı derecede entegre olmalıdır. Şayet bu değişkenlerin doğrusal kombinasyonundan elde edilen hata terimi durağan ise, değişkenler arasında eşbütünlük var diyebiliriz. Eşbütünlüğün eksikliği, değişkenler arasında uzun dönem dengesinin olmadığı anlamına gelir. Maksimum olabilirlik tahmin yöntemi kullanılarak eşbütünlük vektörlerinin varlığını test eden Johansen yaklaşımı, durağan olmayan serilerin farkları ile seviyelerini içeren VAR tahmininden oluşur (Johansen, 1988:231-249).

Hata düzeltme modeli; Eşbütünlük uzun dönem ilişkisini araştırmaktadır. Hata düzeltme modeli (ECM) ise kısa dönem dinamiklerini analiz edebilmektedir. Eğer seriler eşbütünlük iseler, bu seriler ECM vasıtasıyla gösterilebilmektedirler.

Etki-Tepki analizi; Etki-Tepki fonksiyonları şokların değişkenler üzerindeki etkilerini ve hangi zamanda etkisinin ne olduğunu tablolar ya da grafikler vasıtalarıyla ortaya koyar. Bu işlem ile şokların hangi değişkende meydana geldiğini ve bu şoklara karşı değişkenlerin nasıl tepki vereceği araştırılmaktadır(Tarı,2005:448-449).

2. İLGİLİ ALANYAZIN

2.1.Kuramsal Çerçeve

Bu bölümde döviz kuru kavramının çeşitli tanımlamaları yapılarak, döviz kurlarının oluşumunda etkin olan faktörler ve uygulamada döviz kuru sistemlerinin gösterdiği çeşitlilikler incelenmiştir. Döviz kuru sistemlerini sınıflandırmaları çok farklılık gösterse de genel olarak döviz kuru sistemlerini, sabit döviz kuru sistemleri ve esnek döviz kuru sistemleri olarak iki ana başlık altında incelenmesinin uygun olduğu düşünülmüştür. Bunlarla birlikte makro ekonomik politikalarda önemli bir araç olan döviz kuru politikaları ve Türkiye’de uygulanan döviz kuru politikaları ve ihracat konuları üzerinde de durulmuştur.

2.1.1. Döviz Kurunun Tanımı ve Kapsamı

Uluslararası ekonomik işlemlerin yurtiçi işlemlere göre başlıca farklılığı bunların en az iki farklı ülkenin ulusal parası ile alakalı olmasından kaynaklanmaktadır. Her ülkenin kendi iç piyasasında kullandığı milli bir para birimi bulunmakla beraber bu milli para sadece ulusal sınırlar içinde geçerli olmaktadır. Bir ülke dışa açıldığı zaman ticari ve mali ilişkide bulunduğu ülkelerin paralarına ihtiyaç duymaktadır. Bu işlemlerin gerçekleşebilmesi için ulusal paraların birbirine çevrilmesi gerekmektedir.

Bir ülke parasının başka bir ülke parası cinsinden değeri döviz kuru olarak ifade edilmektedir. Serbest piyasa koşulları altında, döviz kuru,

piyasada serbest bir şekilde döviz arz ve talebine bağlı olarak belirlenmektedir. Döviz talebi sabit iken, döviz arzında bir azalma olması dövizin değerinin yükselmesine, yine döviz talebi sabit iken döviz arzında bir yükselme olması da dövizin değerinin düşmesine neden olacaktır.

Döviz, geniş anlamda bütün yabancı ödeme araçlarını, dar anlamda ise ancak yabancı paralar üzerine yazılı ticaret poliçelerini ifade etmektedir. Diğer bir deyişle geniş anlamda döviz, bütün yabancı paralar ile yurtdışında geçerli her türlü ödeme aracı ve senetten ibarettir (Karluk, 1995:311). Döviz efektif ve kaydi nitelik taşıyabilmektedir. Uluslararası ödemeler büyük ölçüde efektif dövizle değil, kaydi dövizle gerçekleştirilmektedir. Çünkü efektif dövizin nakli riskli ve masraflıdır. Türkiye’de döviz rejimine ilişkin bazı tanımlamalar şu şekildedir. Buna göre Türk Parası; Türkiye Cumhuriyeti yasalarına göre Türkiye’de tedavülde bulunan veya tedavülden kaldırılmış olsa bile değiştirme süresi dolmamış olan paralardan oluşmaktadır. Efektif; Latince “effectus” sözcüğünden türetilmiştir. Yabancı ülke kâğıt parası veya banknotu ile altın ve gümüşe, kambiyo işlemlerinde efektif denmektedir. Ancak günümüzde kısaca, banknot şeklindeki bütün yabancı ülke paraları şeklinde tanımlanır. Döviz, efektif dahil yabancı parayla ödemeyi sağlayan her çeşit hesap, belge ve vasıtalarıdır (Kutlu, 2000:134).

Bir yabancı paranın döviz olarak değerlendirilebilmesi için uluslararası ödemelerde tüm ülkeler tarafından kabul edilir olması gerekmektedir. Günümüz ekonomisinde ABD Doları ve Euro birinci dereceden döviz niteliğinde olup, hemen hemen tüm ülkeler tarafından kabul edilmektedir (Bener, 1968: 218).

Döviz kurunun başlıca üç özelliği mevcuttur. Birinci özelliği; döviz kurunun etkin bir araç olmasıdır. Gerçekten de bir ülke ulusal parasının yabancı paralar cinsinden değeri olarak tarif edilen döviz kurunun yükseltip alçaltılması (devalüasyon ve revalüasyon) bir ülke ekonomisinin ithalat, ihracat, fiyatlar genel seviyesi, üretim, tüketim, gelir dağılımı ve istihdam gibi çeşitli yönden hızla ve önemli ölçüde etkileyecek güçtedir. İkinci özelliği; uluslararası bir araç olmasıdır. Bir ülkede meydana getirilen döviz kuru

değişikliği, sadece o ülke ekonomisini etkilemekle kalmaz, o ülke ile ekonomik ilişkileri olan diğer ülkeleri de etkiler. Döviz kurunu değiştiren ülkenin; uluslararası ekonomik önemi ne kadar büyükse, yapacağı döviz kuru ayarlamalarının diğer ekonomilerde meydana getireceği etkiler o kadar büyük olur. Döviz kurunun üçüncü özelliği ise bu aracın kullanılmasında duygusal etkilerin ağır basmasıdır. Şartlar ne kadar gerektirirse gerektirsin bir hükümet kolayca milli paranın değerini düşürüp devalüasyon yapamaz. Yapılacak her devalüasyonun milli prestiji sarsacağını düşünür. Devalüe edilen paralara, uluslararası güven sarsılır ve uluslararası piyasalarda bu paraya karşı isteksiz davranılmasına yol açar. Bu tür bir duygusal tutum, değeri resmen düşürülen paranın daha da değer kaybetmesine sebep olur. Döviz kurunun bu üç özelliği, bu aracın sık sık başvurulan bir araç olmasını engellemiştir. Dünya üzerindeki tüm ülkeler mecbur kalmadıkça ne devalüasyonu ne de revalüasyonu uygulamak isterler (Savaş, 1994:286).

2.1.2. Döviz Kurunun Türleri

Döviz Kurları, ülke parası ile başka bir ülke parası arasındaki değişim oranlarını göstermekle birlikte aynı zamanda ülkenin ulusal parasının dış değerinin de ölçüsüdür. Bu nedenle yabancı para birimi başına denk gelen yani değiştirilebilen ulusal para miktarının artması (döviz kurunun yükselmesi), ulusal paranın dış değerinin düşmesi anlamına gelirken, yabancı para birimi başına değiştirilen ulusal para miktarının azalması (döviz kurunun düşmesi) ise ülke parasının dış değerinin yükseldiği anlamına gelir.

Döviz kurları, nominal döviz kuru ve reel döviz kuru olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

2.1.2.1. Nominal Döviz Kuru

Nominal döviz kuru, iki ülke parasının nispi fiyatı olarak adlandırılmaktadır. Örneğin, ABD doları ve TL arasındaki döviz kuru dolar

başına 1.30 TL ise, dünya döviz piyasasında bir dolar başına 1.30 TL değiştirilebilmektedir. Dolar almak isteyen bir kişi alacağı dolar başına 1.30 TL verecektir. TL almak isteyen kişi ise vereceği her bir dolar karşılığı 1.30 TL elde edecektir.

Resmi merciler tarafından her gün, kısa veya uzun aralarla tespit ve ilan edilen kura nominal döviz kuru denmektedir. Merkez Bankası, fiyat istikrarını sağlamak, faiz oranlarını etkilemek, döviz değerinin değiştirmek için parasal politikalar kullanmaktadır. Dövizin değeri uygulanacak parasal politikalar sonucu bireylerin beklentilerine bağlıdır. Hükümetler nominal döviz kurunu değiştirmek için parasal politikaları kullanmaktadırlar. Reel döviz kuru ise parasal politikalar yerine reel ekonomik değişkenlere bağlıdır.

2.1.2.2. Reel Döviz Kuru

Nominal kurlar her zaman ülkelerin rekabet gücünün iyi bir göstergesi değildir. Bu nedenle reel döviz kurlarını göz önünde bulundurmak gerekir. Reel döviz kuru, nominal döviz kurlarının iç ve dış enflasyon oranlarından arındırılmış şeklidir. Herhangi bir anda geçerli olan nominal döviz kurlarının yurt dışı enflasyon oranı ile yurt içi enflasyon oranına göre düzeltilmesi sonucu elde edilen kur reel döviz kurudur. Aşağıdaki formülle ifade edilebilir.

$$RDK = E \times Pf / P$$

RDK : Reel Döviz Kuru

E : Nominal Döviz Kuru

Pf : Yurt Dışı Enflasyon Oranı

P : Yurt İçi Enflasyon Oranını göstermektedir.

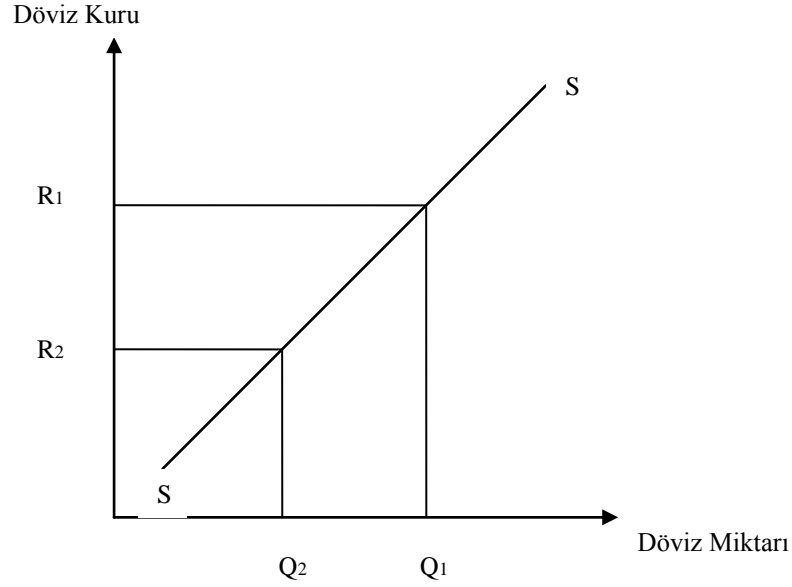
Bu durumda, yurt içi enflasyon oranının dış enflasyon oranından daha düşük olması reel döviz kurunun yüksek olmasına sebebiyet vermektedir. Bu da ülkenin dış piyasalarda rekabet gücünün arttığını göstermektedir. Öte yandan, yurt içi enflasyon oranının dış enflasyon oranından daha yüksek

olması da reel döviz kurlarının düşmesine ve ülkenin rekabet gücünün azalmasına neden olmaktadır (Seyidoğlu, 1996:391).

Eğer reel döviz kuru yüksek ise, yabancı mallar yerli mallara oranla daha ucuz, yerli mallar ise yabancı mallara oranla daha pahalı konumda olacaktır. Reel döviz kurunun düşük olduğu durumda ise bu kez de yabancı mallar yerli mallara oranla daha pahalı, yerli mallar ise yabancı mallara oranla daha ucuz olacaktır. Reel döviz kurunu belirleyen iki önemli unsur vardır. Bunlardan ilki; reel döviz kurunun cari hesaplarla ilgili olmasıdır. Yani, döviz kuru ne kadar yüksekse yerli mallar yabancı mallara göre daha pahalı olacaktır. Bunun yanı sıra net ihracat talebi daha düşük ve cari hesapta daha küçük olacaktır. İkinci unsur ise, cari hesabın sermaye hesabını dengelemesi gerekliliğinden ötürüdür. Bu, hesabın tasarruf yatırım farkına eşit olması anlamındadır. Tasarruf ise; tüketim fonksiyonu, maliye politikası, yatırım fonksiyonu ve dünya faiz oranı tarafından belirlenmektedir (Parasız, 2000a:350).

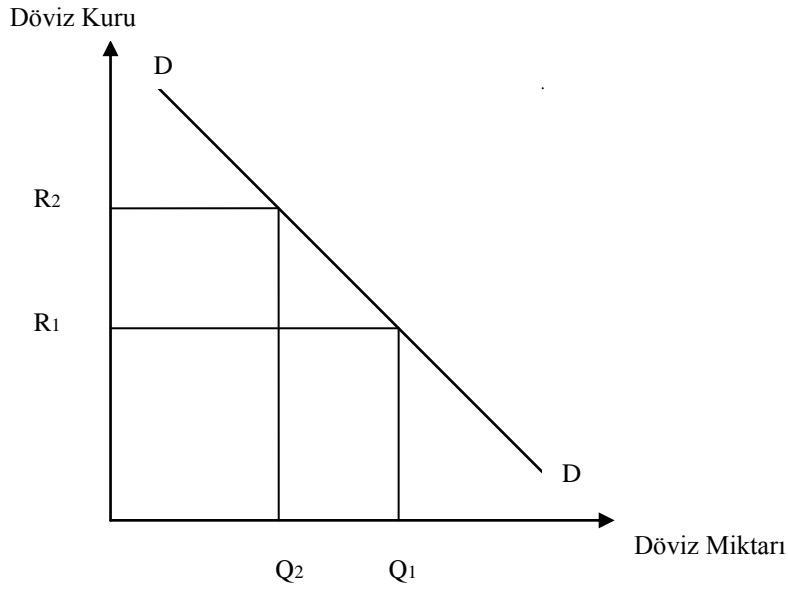
2.1.3. Denge Döviz Kuru

Döviz arzı, bir ülkenin diğer ülkelerden olan alacaklarından büyük ölçüde etkilenir. Bilançonun aktif tarafının pasif tarafını aşması durumunda, ülke diğer ülkelerden alacaklanır. İhracat yapıldığı zaman, ülkeden mal çıkışı olur. Buna karşılık ülkenin yabancılardan alacak hakkı artar. Sermaye ihracatında ise, döviz arzı değil döviz talebi yaratılmış olur. Bütün hizmet gelirleri, yabancı turistlerin harcamaları, dışarıdan gelen yardımlar, hibeler, karşılıksız transferler ile yatırım gelirleri döviz arzını artırır. Döviz arzı, kısaca herhangi bir şekilde elde edilen ve ulusal paraya dönüştürölmek için döviz piyasasına arz edilen yabancı paralardır.

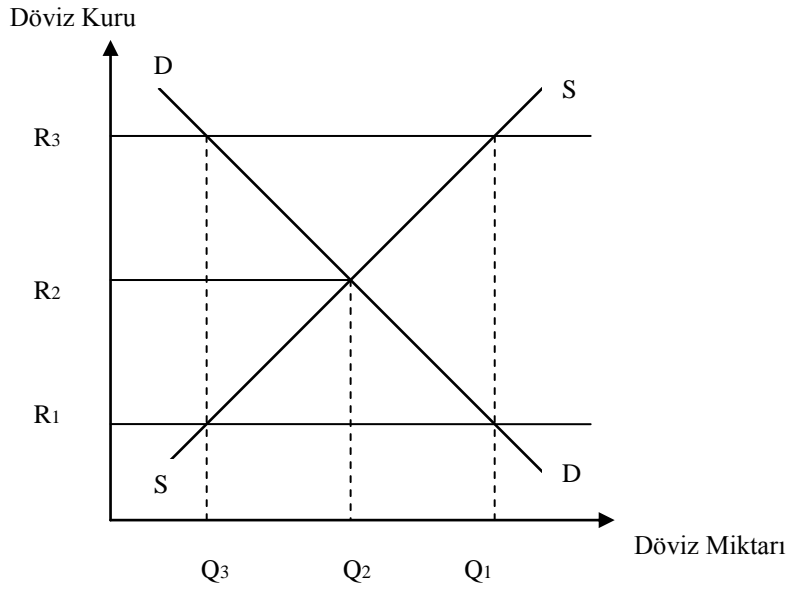
Şekil 2.1. Döviz Arz Eğrisi

Döviz talebi genel olarak “bağlı”, “türev” (derived) bir taleptir. Döviz aslında doğrudan kendisi için değil, fakat onunla mal ve hizmet satın almak için talep edilir. Fakat bunun istisnaları da vardır. Bazı durumlarda döviz, spekülasyonda olduğu gibi sadece para olarak tutulmak için saklanır. Ülke sakinleri döviz, yabancılara olan borçlarının tasfiyesi için talep eder. Dışarıya borçlanma, mal ve hizmet ithali, dışarıda yapılan turistik harcamalar, dışarıda gayrimenkul, hisse senedi ve tahvil gibi değerler satın almak, yatırımda bulunmak, faiz hadlerinden yararlanmak, döviz kuru değişmelerinden spekülatif kazançlar sağlamak amacıyla bankalara para transfer etmek dövize talep yaratır. Kısaca döviz talebi, yabancılara ödemede bulunmak için talep edilen toplam yabancı para miktarıdır (Karluk, 2003:373).

Şekil 2.2. Döviz Talebi Eğrisi

Döviz kuru, bütün fiyatlarda olduğu gibi toplam döviz talebinin döviz arzıyla kesiştiği yani eşit olduğu yerde oluşur. Şekildeki denge analizinde denge döviz kurunun arz ve talebe bağlı olarak nasıl oluştuğu gösterilmiştir.

Şekil 2.3. Denge Döviz Kurunun Oluşumu

2.1.4. Döviz Kuru Sistemleri

Günümüzde, döviz kuru sistemleri, bir uçta tam dövizleşme, yani milli paranın yerini yabancı paraya bırakması ya da ülke parasının bir yabancı paraya bağlanması; diğer uçta tam esnek kurların yer aldığı; arada para kurullarının, sürünen paritelerin, bir bant içinde yüzen paritelerin ve kirli yahut gözetimli dalgalanmaların bulunduğu bir çeşitlilik arz etmektedir.

Döviz kuru sistemleri, genel olarak, sabit ve esnek şeklinde ayrılabilir de burada, bu ifadelerle ne kastedildiği önem kazanmaktadır. İktisadi şartlarda meydana gelen değişiklikler, belirli bir dönemde denge kuru olarak tanımlanabilen bir döviz kuru seviyesinin, denge kuru olmaktan çıkarabilmektedir. Bu sebeple, kurun sabitliği kısa ve orta vadede söz konusu olmakta; uzun vadede kurlarda değişiklik yapmak kaçınılmaz hale gelmektedir. Bu yüzden, sabit döviz kurunu ayarlanabilir sabit kur olarak anlamak daha doğrudur.

Esnek kur sistemi de, esas olarak piyasa güçleri tarafından belirlenen fakat aşağı ve yukarı doğru salınımların büyük olması halinde, döviz kurlarının, devlet müdahaleleriyle belirli sınırlar dahilinde tutulduğu bir sistemdir. Dolayısıyla, bununla yönetimli ya da gözetimli dalgalanma olarak tanımlanması daha doğru olacaktır (Çağlar, 2003:63).

2.1.4.1. Sabit Döviz Kuru Sistemleri

Sabit döviz kuru rejimi herhangi bir merkez bankasının parasıyla ilgili olarak ilan ettiği bir merkezi ya da başabaş değerini korumak için davranışta bulunduğu sistemdir. Sabit döviz kuru rejimi demek bir ülke parasının diğer ülke paralarına karşı sıkı sıkıya sabit olarak bağlanması değildir. Sabit kur sisteminde genellikle bir müdahale bandı belirlenir. Bir diğer deyişle bir merkez bankası sabit döviz kurunu açıklamakla ilan ettiği kurun altında ve üstünde belirlenen bir bandın dışına çıkılması durumunda döviz piyasasına müdahale eder (Parasız, 1998:478).

Sabit döviz kuru sisteminde her ülke ulusal parasının değerini yabancı para cinsinden tanımlar ve bu tanımlanan kura “parite” denir. Sistem her ne kadar sabit döviz kuru sistemi de olsa döviz kurları uzun süre alt destekleme noktasında ya da üst destekleme noktasında sürünüyorsa Merkez Bankasının piyasaya müdahalesi elindeki döviz rezervleriyle sınırlı olacağı için hükümetler pariteyi değiştirmek ve ulusal paranın değerini yeniden belirlemek yoluna gidebilirler. Bu yöntem sistemin ayarlanabilir olması özelliğini getirir (Seyidoğlu, 1996:499).

Sabit kur sisteminde dışa açıkları önlemek için ülke resmi döviz fiyatlarını yükseltir yani devalüasyon yapar. Dış ödemeler fazlası veren ülkeler ise revaülasyona gider.

Dünyada sabit kur sisteminin uygulandığı dönemlerde, esnek kur dönemine göre, uluslararası ticaretin artış hızının daha yüksek olması, sabit kur taraftarlarının, esnek kurun uluslararası ticareti yavaşlattığını, bu yüzden, sabit kurların daha üstün olduğunu savunmalarına yol açmıştır (Çağlar, 2003:70).

2.1.4.1.1. Bretton Woods Sistemi

Bretton Woods sistemi bir altın döviz standardıydı. Çünkü ABD Doları altına, diğer paralar da dolara bağlanmıştı. 35 Dolar 1 ons altın sabit fiyatı sağlanıyordu. Ellerinde dolar olan ülkeler merkez bankaları kanalıyla bu dolarları ABD’de altına dönüştürebilirken ellerinde dolar bulunan kişiler ise bunları ancak serbest piyasada altına dönüştürebiliyorlardı; ama 1 ons 35 dolara eşittir sabit fiyat garantisi yoktu. Diğer ülke paralarının dolara sabit fiyattan (parite kuru) dönüştürebilmesi de söz konusuydu (bkz. Şekil 2.4.).

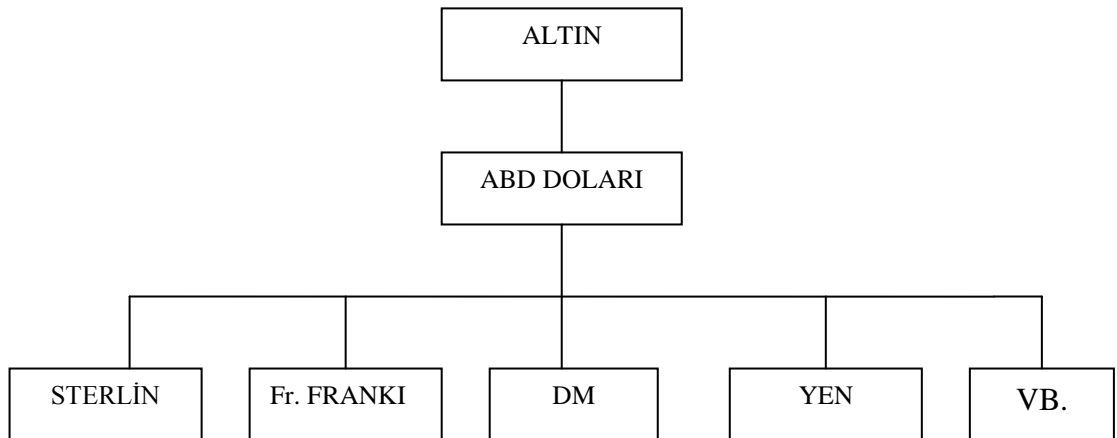
Sisteme bu ikili yapısına ve güçlüklerine rağmen katlanılmasının iki önemli sebebi vardır. Bunlardan biri o günkü altın stoklarının yeterli olmayışı,

ikincisi ise mevcut stokların %70'inin ABD'nin elinde bulunmasıydı (Ertürk, 1994:53).

Döviz kurunun sabitliği sağlanmış olduğundan pariteden sapan alt ve üst sınırların bozulması durumunda merkez bankaları piyasaya müdahale ederek denge kurulmaya çalışılıyordu. Bunu yaparken de para ve maliye politikalarından yararlanılıyordu. Fakat maliye yahut para politikalarıyla, harcamaları gerekmediği zaman arttırmak yahut gerektiğinde ise kıstak durumunda kalınması ekonomide dengeleri bozabiliyordu. Sistemin en önemli sakıncaları buydu.

Sistemin 1958 yılına kadar çalışmamasının sebeplerinden biri İngiltere'nin ABD'den 3.7 milyar kredi alması ve bunun Sterlinin sabit kurunu aleyhte etkilemesidir. Ticaretin iki taraflı yapılması bir başka zorluk yaratmaktaydı.

Altın döviz standardında ABD'nin doları altına sabit fiyattan dönüştürmeyi garanti etmesinin yanında diğer sanayileşmiş ülkeler de paralarını sabit fiyattan dolara dönüştürmeyi garanti etmiştir. Bu 1959'da büyük sanayileşmiş ülkeler paralarını konvertibil hale getirdikten sonra başarılabilmiştir. Bu da dünyada ticaretin gelişmesine o tarihten sonra AET'nin oluşumuyla birlikte önemli katkılar sağlamıştır (Ertürk, 1994:54).

Şekil 2.4. Bretton Woods Sistemi

2.1.4.1.2. Resmi Dolarizasyon

Dolarizasyon kur rejimini benimseyen ülkelerde, resmi para birimi olarak diğer bir ülkenin para birimi kullanılmakta, bağımsız yurtiçi para politikası kontrolü tamamen terk edilmektedir. Bu sebeple rejimin güvenilirliği maksimize edilmekte, sürpriz devalüasyonlara fırsat verilmemektedir. Dolarizasyon kur rejiminde düşük ve istikrarlı enflasyon oranı finansal sektörde istikrar sağlamakta, ortalama yatırım süresini uzatmakta ve döviz kuru riski tamamen ortadan kaldırıldığı için faiz oranlarını, dolayısıyla ortalama sermaye maliyetini düşürmektedir. Bu avantajlarının yanı sıra, dolarizasyon kur rejiminin aşağıda belirtilen sakıncaları söz konusudur;

Egemenlik Sorunu; Ulusal para biriminin tamamen terk edilmesi politik ve milli nedenlerle yurt içinde dirence neden olabilmektedir. Örneğin, 1983 yılında İsrail’de ortaya atılan dolarizasyon fikrine tepki o kadar yoğundu ki; bu fikri öneren maliye bakanı istifa etmek zorunda kalmıştır. Diğer taraftan, dolarizasyon rejimi benimsense bile, liberya örneğinde olduğu gibi, bir yurtiçi kargaşa durumunda (örneğin, iç savaşın patlak vermesi) tekrar ulusal para birimine geçiş derhal gündeme getirilmektedir.

Emisyon Kazançlarının Kaybı; Emisyon kazancı paranın üretim maliyeti ile değeri arasındaki fark olarak tanımlanmakta ve ülkeler tarafından vergi toplamaya ihtiyaç kalmadan giderlerinin finansmanında kullanılmaktadır. Dolarizasyon kur rejiminin benimsenmesi ülkenin bu gelir kaynağından vazgeçmesine ve çapa para birimi ülkesinin bu gelirlerden yaralanmasına neden olur. Örneğin, Arjantin’in ulusal para birimi olan Peso’dan vazgeçerek ABD Doları’nı benimsemesi durumunda emisyon kazançları kaybının toplam 750 milyon ABD Doları olacağı tahmin edilmekte idi.

Para Politikası Aracının Terk Edilmesi; Bu durum dış şoklar karşısında ekonominin esnekliğinin kaybolmasına ve dış şokların, para politikası yerine reel ekonomi tarafından emilmesine yol açmaktadır.

Merkez Bankasının Son Kredi Mercii Özelliğini Kaybetmesi; Merkez bankalarının son kredi mercii özelliği olması kavramındaki kasıt; para otoritesi olma sıfatları ve finansal istikrarı sağlama yükümlülükleri nedeniyle, sistemde ortaya çıkan fon açıklarının piyasadan karşılanamaması halinde, son başvuru mercii merkez bankasına başvurup, bu ad altında düzenlenmiş imkanlardan faydalanmasını ifade eden bir kavramdır. Chang ve Velasco oluşturdukları modelde Merkez Bankası'nın son kredi mercii işlevini kaybetmesi nedeniyle, dolarizasyon ve para kurulu düzenlemelerinin bankacılık sektörü krizlerini şiddetlendirdiğini göstermektedir (Müslümov, Mübariz ve Cenktan, 2002:7).

2.1.4.1.3. Para Kurulu

Ülke parasının seçilecek olan yabancı bir para ile sabit kurdan değişimini öngören ve belirli yasal düzenlemeleri gerektiren bir sistemdir. Bu sistemde para otoritesi ülke parasını yalnız yabancı para girişi karşılığı basmaktadır. Ayrıca Merkez Bankasının parasal düzenlemeler ve son kredi mercii gibi geleneksel fonksiyonlarına son vermektedir Diğer yandan bu sistemin uygulanması kolay olmakla beraber para ve maliye politikalarının güvenilirliğini artırması, döviz kuruna istikrar kazandırması, faiz oranları birleştirmesi ve finansal derinliği artırması gibi faydaları da vardır. Bunun yanında bir takım maliyetler de getirmektedir. Para kurulu sisteminde bankalar daha duyarlı hale gelmekte, Merkez Bankası fonksiyonlarını kaybetmekte, mali politikalar üzerine sınırlama gelmekte ve nominal kurlar esnekliğini kaybetmektedir. Bu sistemin uygulanacağı ekonomide güçlü bir kamu finansmanı, sağlıklı bir finansal yapı ve yeterli miktarda döviz kaynakları gerekli görülmektedir (Özdemir ve Şahinbeyoğlu, 2000:5).

Öte yandan, Merkez Bankası bünyesinde oluşturulsa bile, para kurulu için bir takım ön koşulların gerçekleştirilmesi gerekir. Bu koşullar sağlansa bile, adı konulmamış bir para kurulu enflasyonla mücadelede başvurulacak yapısal reformların bir parçası olabilir, ancak tek başına enflasyonun kontrol altına alınmasında yeterli olamayacaktır.

Bu sistemin mahzurlarına gelince: Para kurulu, esas olarak, monetarist bir yaklaşıma sahiptir ve ödemeler bilançosundaki bir dengesizliğin para arz ve talebindeki bir dengesizliğin yansıması olduğu görüşüne dayanmaktadır. Bu görüşe göre, aşırı para arzı olmayınca; enflasyon ve ödemeler bilançosu açığı da ortaya çıkmayacaktır (Çağlar, 2003:79).

2.1.4.2. Esnek Döviz Kuru Sistemleri

Sabit döviz kuru sisteminin karşısında yer alan diğer sistem esnek döviz kuru sistemidir. Esnek döviz kuru sistemine, serbest döviz kuru, yüzen kur veya dalgalı kur da denilmektedir.

Esnek döviz kuru sisteminde ülke parasının değeri, piyasa döviz arz ve döviz talep mekanizması tarafından belirlenmektedir. Döviz kuru, döviz piyasalarında arz ve talep şartlarına bağlı olarak günlük şekilde belirlenir. Bu sistemde döviz kurunun belirlenmesinde hükümetin herhangi bir müdahalesi yoktur.

Esnek kur sisteminde döviz piyasasında denge ve ödemeler bilançosunu düzeltme işlemleri doğrudan doğruya döviz kurundaki değişimle sağlanır. Ekonomi belli bir denge seviyesinde iken döviz kurundaki yükselme (milli paranın değer yitirmesi) ithal malların yurt içi fiyatlarının yükselmesi anlamına gelir. Döviz kurunun düşmesi ise, milli paranın değer kazanmasına yol açar ve ithal malların yurt içi fiyatlarını düşürür. Sonuç olarak döviz kuru yükseldiğinde ihracat artar, kur düştüğünde ise ihracat azalır. Böylece ekonominin dış dengesi arz ve talep koşullarına göre her zaman değişebilir, döviz kurları ile optimum düzey sağlanır.

Esnek kur sistemi basittir, uzun süreli dış dengesizliklere imkan vermez. Ülke içi politikaların izlenmesine katkıda bulunur ve dış dengenin sağlanmasında ticari kısıtlamalar ile döviz kontrol mekanizmalarına ihtiyaç gerektirmez. Buna karşılık, döviz arz ve talep esneklikleri düşük olursa dış dengenin sağlanmasında tam başarı elde edilemez, kurlarda meydana gelen aşırı dalgalanmalar dış ticaret hacmini ve dış yatırımları engelleyebilir, ayrıca

spekülatif sermaye hareketlerine yol açarak dış açıkların büyümesine sebep olur.

2.1.4.2.1. Serbest Dalgalanan Döviz Kuru

Serbest dalgalanan döviz kuru rejimi; paranın kendisinin nominal çapa olarak kabul edildiği ve merkez bankalarının döviz piyasalarında kura müdahale etmediği bir rejimdir. Serbest dalgalanan kur rejimi hemen hemen tüm endüstrileşmiş büyük ekonomilerde uygulanırken, yükselen piyasa ekonomilerinde de giderek tercih edilen bir rejim olmuştur. Ancak, ülkelerin uyguladıklarını ilan ettikleri *de jure* döviz kuru rejimi ile fiili olarak uyguladıkları *de facto* kur rejimi arasında farklılıklar bulunduğu görülmektedir. Bir çok ülke resmi olarak serbest dalgalanan kur rejimi uyguladığını belirtmesine rağmen uygulamada yönetilen dalgalanma, sürünen pariteler veya sürünen bant sistemlerini uyguladıkları görülmektedir. Bu ise söz konusu ülkelerin kurların ařırđı dalgalanmasından korkmalarından kaynaklanmaktadır (Arat, 2003:7).

Bu sistemde para politikası daha etkin hale gelmekte ve ülkenin tutması gereken uluslararası rezerv miktarı azalmaktadır. Diğer bir avantaj ise dışsal şokların ilk etapta nominal kurlar tarafından emilmesi sonucu ülke içindeki istikrara olumlu katkıda bulunmasıdır. Serbest dalgalanan döviz kuru sisteminden kaynaklanan olumsuzluk ise dış ekonomik ilişkilerde belirsizlikleri ve riskleri arttırması nedeniyle kaynak dağılımını olumsuz etkilemesidir. Ayrıca para politikası için nominal çıpa özelliğini taşıyabilen döviz kuru bu özelliğini kaybettiğinden, serbest dalgalanan kur sistemi enflasyona elverişli bir sistem haline gelebilmektedir (zdemir ve şahinbeyoğlu, 2000:2).

2.1.4.2.2. Yönetilen Dalgalanan Döviz Kuru

Bu kur sisteminde parasal otorite döviz kurlarına müdahale etmekle birlikte, bu müdahaleler önceden belirlenmiş kurallara göre yapılmamaktadır. Parasal otorite bu müdahaleleri, kendi kara alma mekanizmasını bir takım ekonomik göstergeler doğrultusunda o an için iyi olduğunu düşündüğü bir şekilde çalıştırarak gerçekleştirmektedir. Önceden açıklanmış kurallara bağlı olarak yapılmayan bu müdahaleler, ülke ekonomisinin hareket alanını genişletmektedir. Ayrıca bu şekilde yönlendirilebilen kurlarla, serbest dalgalanan kur sisteminin yol açtığı bir takım risk ve belirsizlikler azaltılabilmektedir. Diğer yandan kurallardan yoksun bu tür müdahaleler ekonomiler genelinde düşünüldüğünde birbiriyle çelişen yönleri olabilmektedir. Kurların gözetimli bir şekilde dalgalandığı bir ekonomide, yapılan müdahaleler sonucu elde edilmeye çalışılan ekonomik yararlar diğer ülkelerin bundan olumsuz etkilenmesi sonucu oluşuyorsa bu sistem “kirli dalgalanma” olarak adlandırılmaktadır (Özdemir ve Şahinbeyoğlu, 2000:2).

2.1.4.2.3. Aralık İçinde Dalgalanma

Bu tür bir sistemde, kurların belirlenen belirlenen bir aralık içinde serbestçe dalgalanmasına izin verilmektedir. Serbest dalgalanan ve sabit kur sisteminin bir bileşimi gibi algılanabilecek bu kur sistemi esnekliği ve istikrarı beraberinde getirir. Merkez parite olarak belirlenen aralığın ortalama değeri kurlara bir belirlilik kazandırırken, kurların bu aralık içinde dalgalanabilmesi dışsal şokları etkisini azaltabilmektedir. Bu sistemde aralığın belirlenmesi bir problem niteliği taşımaktadır. Çok dar belirlenen aralık istikrarsızlığı ve spekülasyonu beraberinde getirebilmektedir. Ayrıca bu aralığın sürdürülebilir olması bu sisteme güven için şarttır. Devamlı ayarlanan aralık beklenen faydaları yok edebilmektedir (Özdemir ve Şahinbeyoğlu, 2000:3).

2.1.4.2.4. Yatay Şerit

Yatay şerit kur rejiminde döviz kurunun resmi veya uygulanan merkezi değer etrafında belli bir dar aralıkta (\pm %1-2 gibi) hareket etmesine izin verilmektedir. Para otoritesi doğrudan veya dolaylı müdahaleler aracılığıyla döviz kurunu bu aralıkta tutmaya çalışmaktadır. Bu kur rejiminde aralığın büyüklüğüne bağlı olarak kısmi para politikası bağımsızlığını sürdürebilmektedir.

Yatay şerit kur rejimleri eğer güvenilir ise, döviz kuru şeridin üst (alt) limitine yaklaştığında yatırımcılar para otoritesinin müdahale ederek, kuru şerit içerisine çekeceğinin bildiğinden, satış (alış) pozisyonu almakta ve kurun şerit içerisinde kalmasını temin etmektedir (Müslümov, Mübariz ve Cenktan, 2002:16).

2.1.4.2.5. Yönlendirilmiş Sabit Aralık

Yönlendirilmiş sabit aralık sisteminde, ülke parasının değeri önceden açıklanmış bir değer etrafında belirli limitler içinde dalgalanmaktadır. Fakat esas alınan sabit değer seçilmiş ekonomik göstergeler ve özellikle ödemeler dengesindeki gelişmeler bağlı olarak ayarlanabilmektedir. Uygulamada aralık sistemi yönlendirilmiş sabit parite sistemi ile karşılaştırıldığında daha esnek bir yapıya sahiptir. Yönlendirilmiş sabit aralık sisteminin alışılmış sabit kur sistemlerinden farkı, sabit kur üzerinde bir baskı oluştuğunda, gerekli ayarlamaların bir anda değil belirli aralıklarla ve sıklıkla yapılıyor olmasıdır. Ayrıca bu ayarlamalar arasında belirlenen limitler içerisinde dalgalanmasına da izin verilmektedir. Yapılan bu ayarlamalar sayesinde, diğer sabit kur sistemlerinde gözlenen ve beklentiden kaynaklı spekülâtif hareketler engellenebilmektedir. En büyük olumsuzluk ise faiz politikasının kurları destekleme zorunluluğudur. Bu nedenle faizler ekonominin gerekleri

doğrultusunda istenildiği gibi kullanılamamaktadır (Özdemir ve Şahinbeyoğlu, 2000:4).

2.1.4.2.6. Sürünen Kur

Sürünen kur (ya da yüzen pariteler) sisteminde, bir ülke, parasının önemli paralar karşısındaki değerini kısa aralıklarla (günlük, haftalık veya aylık), önceden belirlenmiş oranlarda düşürmektedir. Değer düşüş oranının önceden bilinmesi, belirsizliği azaltmakta ve esnek kurun bu mahzuru bertaraf edilerek kambiyo kontrolü uygulamasına gerek kalmamaktadır. Ancak, bu uygulamada mahzurlardan arınmış değildir. Bir ülkenin parasının her yıl belli bir oranda değer kaybedeceği bilinirse; ülkeden sermaye çıkışı olmaması için o ülkedeki faiz oranlarının diğer ülkelerdeki faiz oranlarından en az bu değer düşüş oranı kadar, hatta daha da yüksek olması kaçınılmazdır ve ülke, yüksek faizlerin ekonomi üzerindeki olumsuz etkileri ile karşı karşıya kalacaktır (Çağlar, 2003:76).

2.1.4.2.7. Bölgesel Döviz Alanları

Bölgesel döviz alanları yakın coğrafi alanda yerleşik bağımsız ülkelerin bir araya gelerek ortak bir parayı milli paraları ile değiştirmeleri olarak tanımlanmaktadır. Uygulaması çok yaygın olmayan bir rejimdir. Bu rejimin dünyadaki en önemli örneği Avrupa'daki Euro Alanıdır. Buna ek olarak Afrika'da oluşturulan Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği (CFA Frankı) ve Doğu Karayipler Döviz Alanı (East Carabean Dolar) bölgesel döviz alanlarının diğer örnekleridir.

Bölgesel döviz alanının kurulmasını özendirecek önemli unsurların başında bölge içi ticaret hacminin yüksek olması yatmaktadır. Bölge içinde yüksek olan ticaretin, tek para biriminin kullanılmaya başlanılmasından sonra

farklı dövizler ile işlem yapılması maliyetinin ortadan kalkması ile daha da artması öngörülmüştür.

Bölgesel para alanının en önemli unsuru, ortak para politikasını yürütecek bir bölgesel para otoritesinin kurulmasıdır. Kurulacak olan bölgesel para otoritesi bölge içindeki herhangi bir hükümetin etkisi altında olmamalı bağımsız para politikası uygulayabilmelidir. Ayrıca, bağımsızlığın teminat altına alınabilmesi için mali açıkların para basarak finansmanına sınırlama getirilmesi gereklidir (Arat, 2003:7).

2.1.5. Döviz Kurunu Etkileyen Faktörler

Döviz kurlarını açıklamamıza yardım eden iki tane yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan ilki, uluslararası işlemlere katılan tarafların davranışlarının incelenerek, döviz arz ve talep gücünün anlaşılmasıdır. Bu işlemler, ödemeler dengesindeki hesapların tahmini ile olanak bulmaktadır. Diğer yaklaşım ise, faiz ve enflasyon oranı beklentisidir. Bu yaklaşımlara göre döviz kurlarını etkileyen faktörler ödeme dengesi, satınalma gücü paritesi, faiz oranları, para ve maliye politikaları, düzenleme ve müdahaleler, vadeli döviz ve hedging ile politik ve sosyal faktörler olarak ifade edilmektedir.

2.1.5.1. Ödemeler Dengesi

Ödemeler dengesi ülkelerin belirli bir süre içinde birbirleri ile gerçekleştirdikleri ekonomik işlemlerin sistematik bir kaydı olarak tanımlanır. Ödemeler dengesi, döviz kurunun belirlenmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Cari işlemlerin açık vermesi, dış borçların artış göstermesi ve sermaye girişindeki azalma eğilimi ülke parasını olumsuz bir şekilde etkilemektedir.

Bir ülkenin ihracatı, ithalatından fazla ise dış ticaret dengesinde fazlalıklar oluşur. Bu durumda yabancılar da bu ülkenin mallarını satın almak

için ülke parası ile ödemede bulunacaklardır. Böylece, bu ülke parasına talep artacak ve yabancı piyasalarda ülke parası değer kazanacaktır. Öte yandan ödemeler dengesinin sürekli açık vermesi durumunda ise o ülkenin para biriminde arz talepten fazla olacağı için yabancı piyasalarda ülke parası değer kaybedecektir (Gümüşeli, 1994:83).

2.1.5.2. Satınalma Gücü Paritesi

Satınalma gücü paritesi, yurtiçi ve yurtdışı fiyatları birbirine eşitleyen bir birim ulusal paranın yurtdışındaki ve yurtiçindeki satın alma gücünü eşitleyen döviz kuruna denir (Ünsal, 2000:434).

Satınalma gücü paritesi, döviz kurlarının fiyatlar üzerindeki etkisinin ve fiyatların döviz kurlarını nasıl ayarlayabileceğini gösterir. Bu kuram 1920'li yıllarda İsveçli ekonomist Gustav Cassel tarafından ortaya atılmıştır. 1970'li yıllarda yaşanan dünya enflasyonu sırasında gündeme gelen satınalma gücü paritesi kuramı iki ülke arasındaki enflasyon farklarının kurlara yansımaları gerektiğini ifade etmektedir. Eğer bütün ülkelerde aynı enflasyon oranı yaşanır ise satınalma gücü kuramı etkili olmayacaktır. Herhangi bir ülkede ortalama fiyat düzeyinin aşılması halinde, parasal ve mali önlemlerle para değerinin düşürülmesi gerekecektir (Ersan, 1988:15-16).

Satınalma gücü paritesi, ülkedeki genel enflasyon oranı veya fiyat değişikliklerini ele almaktadır. Bir ülkedeki enflasyon oranı diğer ülkelere göre daha hızlı ise, bu ülkenin parası diğer paralar karşısında değer kaybedecektir.

Eğer bir ülke ticari işlemler yaptığı ülkelere daha yüksek bir enflasyona sahip ise, ihracatı, dış ülkelerde daha az rekabet gücüne sahip olur, ithalatı ise iç ürünlerle fiyat açısından daha yüksek bir rekabet gücüne sahip olur.

2.1.5.3. Faiz Oranları

Faiz oranları ile döviz kurları arasındaki ilişkiyi bulmak için öncelikle faiz oranları ile enflasyon arasındaki ilişkiyi kurmak gerekir. Bu da Fisher etkisi ile açıklanabilir. Fisher etkisine göre, nominal faiz oranları, reel faiz oranı ile enflasyonun bileşiminden oluşmaktadır. Örneğin, A ülkesinde faiz oranları, B ülkesinden %5 yüksek ise, A ülkesinde enflasyon %5 daha fazla olacaktır. Böylece reel faiz oranları eşit olur (nominal faiz oranı-enflasyon) olur. Eğer yatırımcılar, bir ülkedeki faiz oranlarının diğerlerine göre yüksek olduğunu biliyorlarsa paralarını reel faiz oranlarının yüksek olduğu ülkeye doğru kaydıracaklardır.

2.1.5.4. Para ve Maliye Politikaları

Döviz Kurlarını etkileyen bir diğer faktörde para ve maliye politikalarıdır. Para arzında bir artış olması, döviz kuruna ters bir şekilde etki eder. Vergi oranlarını değiştirme, doğrudan ve dolaylı vergileme, dışalım vergileri, vergi iadesi vb. gibi mali düzenlemeler o ülkeden yaşayan insanların satın alma gücünü azaltır ya da artırır. Örneğin bir ülkede uzun süredir deflasyon yaşıyorsa, düşürülen vergi oranlarının ulusal paranın değerini olumlu ya da olumsuz olarak etkilemesi beklenir. Buna karşılık yüksek enflasyon yaşanan ülkelerde ise tam zıt bir politikanın uygulanması aynı sonucu doğurur (Gümüşeli, 1994:84).

2.1.5.5. Düzenleme ve Müdahaleler

Döviz piyasalarında merkez bankaları ve ulusal para otoriteleri oldukça etkili bir rol oynamaktadırlar. Merkez bankaları ulusal nedenlerle ya belirli yasal düzenlemelerle ulusal bankaların etkinliklerini sınırlandırarak ya da döviz piyasasına alıcı ve satıcı olarak girerek döviz kurlarını istenilen sınırdan

tutmaya çalışmaktadırlar. Bu işlem kirli ya da güdümlü dalgalanma olarak adlandırılmaktadır.

2.1.5.6. Vadeli Döviz ve Hedging

Döviz piyasalarının temel iki bölümünden birisi olan vadeli döviz pazarında paraların iskonto ya da prim durumları, swap oranı, spekülasyon ve vadeli pazarda hedging v.b. işlemler kurlar üzerinde etkinliğe sahiptirler.

2.1.5.7. Politik ve Sosyal Etmenler

Politik ve sosyal faktörler, döviz kurunu etkileyen faktörler arasında en önemli olanı, aynı zamanda tahmini ve değerlendirmesi en zor olanıdır. Savaş, ayaklanma, etnik grupların varlığı, iktidar boşluğu gibi olayların döviz piyasalarına yansıma gücü oldukça yüksektir.

Altın ve petrol pazarındaki gelişmeler, gelişmekte olan ülkelerin borçları, pazarı oluşturan bankaların beklentileri, döviz pozisyonları, çeşitli spekülasyonlar döviz kurunu belirlemektedirler(Ersan, 1988:15-16).

2.1.6. Döviz Kuru Politikaları

Döviz kuru politikası, hükümetlerin uluslararası ödemelerini belirli bir düzen içinde gerçekleştirmek amacıyla dış ödeme dengesini etkilemek için döviz kuru ile ilgili olarak aldıkları bütün önlemlerdir. Bu önlemlerin çoğu defa ülkeler tek başlarına almak yerine, uluslararası para sisteminin yönlendirilmesine göre uygulamaya koymaktadırlar (Karluk, 2003:408). Kur tespitinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında en önemli ayrım amaç konusunda ortaya çıkmaktadır. Gelişmiş ülkeler için kur politikasının amacı,

piyasa şartlarınca belirlenen kurun orta vadede ne ölçüde istikrarlı olup olmadığına anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Burada ulaşılmak istenen sonuç cari kurun denge kurundan sapma gösterip göstermediğini ortaya koymaktır. Diğer ülkelerdeki amaç ise orta vadede sürdürülebilir ve seviyesi korunabilir istikrarlı bir kur dengesini elde etmektir (Abuşoğlu, 1990:51).

2.1.6.1. Dış Ticaret Kısıtlamaları

Hükümetlerin dış ticarete müdahalesi denildiğinde akla ilk gelen araçlar gümrük tarifeleri, ithal kotaları ve yasaklamalar gibi önlemlerdir. Bu tarz önlemler yabancı mal ve hizmetlerin ülkeye girişini caydırıcı veya tümünden önleyici etki yaparlar. Böylece ülkenin döviz giderlerinin azalması sağlanır. Dış ticaret kısıtlamaları ülkenin döviz giderlerini azaltması açısından dış ticaret açığının giderilmesine yardımcı olur.

2.1.6.2. Döviz Kontrolü

Dış ödemeler dengesi sürekli açık veren ülkeler bir yandan açığın kapanması ya da en azından daha da artmaması, öte yandan döviz kurunun sabit tutulması amacıyla kambiyo denetimi uygularlar. Sabit döviz kuru ve ithal kotasıyla birlikte uygulanan kambiyo denetiminde, döviz alım satım yetkisi Merkez Bankasına ve yetki verilen bazı ticari bankalara bırakılır.

Döviz kontrolleri ve dış ticaret kısıtlamaları gibi uygulamalar dış ödemelerdeki serbestlikle bağdaşmamaktadır. Döviz kontrolleri uluslararası anlamda bir para sistemi olarak düşünülemez. Döviz kontrolü prensip olarak oldukça basittir. Devlet doğrudan doğruya döviz arz ve talebini kontrol eder ve döviz kurunu belirler. İfadelerden de anlaşılacağı gibi döviz kontrolü bir döviz kurumunun döviz arz ve talebi üzerindeki tekeline dayanmaktadır. Döviz kontrolünün topyekün olması durumunda artık döviz piyasasından söz edilemez. Çünkü döviz kaynakları tamamen idari kriterlere göre yayınlanmakta ve tahsis edilmektedir (Parasız, 2000b:550).

2.1.6.3. Kur Ayarlamaları

Kur ayarlamaları sabit kur sistemini uygulayan ülkelerde devalüasyon ve revalüasyon şeklinde uygulanan döviz kuru politikalarıdır. Devalüasyon birçok ülke tarafından uygulanmakla birlikte revalüasyon ülkeler tarafından az rastlanır bir para operasyonudur. Kur ayarlamalarında döviz kuru ile ihracat ve ithalat arasındaki ilişkilerin belirlenmesi; dış ticaret dengesini sağlamaya yönelik olarak uygulanacak kur politikasının başarılı olması için önem arzeden bir koşuldur. Eğer döviz kurundaki değişimler dış ticaret kalemleri olan ihracat ve ithalatı etkilemiyorsa, dış ticaret açıklarını azaltmaya yönelik bir kur politikası problemi çözmeyecek, hatta daha uygun ve acil ihtiyaç gösteren politikalardan dikkatleri uzaklaştıracaktır.

2.1.6.3.1. Devalüasyon

Devalüasyon, milli paranın dış değerinin ani ve iradi olarak hükümet kararıyla düşürülmesidir. Devalüasyonun sözlük anlamı “değerden düşürülme” dir (Karluk, 2003:412). Devalüasyon ve depresiasyon terimlerinin anlamca farklı olduğuna burada değinmek gerekir. Devalüasyona sadece sabit kur veya bu kur sistemine yakın sistemleri uygulayan ülkeler başvurmuştur. Çünkü devalüasyonda ulusal paranın dış değeri iradi olarak ve belli amaçlar çerçevesinde düşürülmektedir. Diğer taraftan, kurun döviz arz ve talebi tarafından belirlendiği esnek kur sisteminde ise, hükümetler devalüasyon kararı alamazlar. Çünkü döviz kurunun değeri arz ve talebe bağlı olarak kendiliğinden düşmektedir. Bu duruma ise depresiasyon adı verilir.

Devalüasyon başlıca iki sebeple yapılır. Bunlardan ilki; ihracatı teşvik ve ithalatı kısmak suretiyle dış ticareti açıklarının kapanmasını sağlamak. Bir diğeri ise; iç fiyatlar ile dış fiyatlar arasında mevcut bulunan dengesizliği ortadan kaldırmaktır. Bu amaçlara bağlı olarak yapılan devalüasyonun başarılı olabilmesi için, devalüasyon yapıldıktan sonra iç fiyat seviyesinin

yükselmemesi gerekir. Eğer iç fiyatlarda bir artış olursa ihracat mallarının ucuzluğu ortadan kalkar. Kısaca, devalüasyonun başarısı iç fiyat seviyesinin sabit tutulmasına bağlıdır.

2.1.6.3.2. Revalüasyon

Revalüasyon, Sabit kur rejiminde dış ödeme fazlası veren bir ülkenin, bu fazlalıkları giderip dış dengeyi sağlamak üzere, hükümet kararıyla resmi döviz fiyatının düşürülmesi böylelikle ulusal paranın dış değerinin yükseltilmesidir. Aynı şekilde devalüasyonda olduğu gibi revalüasyonda da ulusal paranın dış değerinin iradi bir şekilde yükseltilmesi söz konusudur. Diğer taraftan, esnek kur sisteminde döviz arz ve talebine bağlı olarak döviz kurunun değeri kendiliğinden yükselir. Bu durum apresiasyon adını alır. Revalüasyon ve apresiasyon terimleri bu açıdan birbirlerinden ayrılmaktadırlar.

Revalüasyon, ödemeler bilançosu fazla veren ülkeler tarafından genellikle IMF baskısı ile yapılır. Çünkü hiçbir ülke Revalüasyon yaparak ihracatını azaltmak, ithalatını arttırmak, dolayısıyla döviz girdilerini azaltmak istemez. Revalüasyon yapan bir ülkenin parasının değeri yükseleceğinden ihracat mallarının da değeri yükselecek ve dolayısıyla dış piyasalarda rekabet gücü zayıflayacaktır, bu da ihracatın düşerek döviz girdilerinin azalması demektir.

Revalüasyon, dünya pazarlarında rekabet gücünü azaltıcı etkisinden dolayı ülkeler revalüasyon yapmaktan kaçınır. Revalüasyon yapan ülkeler incelendiğinde, bu ülkelerin güçlü bir ekonomik yapıya sahip olduğu görülmektedir. 1960-1970 yılları arasında sanayileşmiş Batı Avrupa ülkeleri arasında yer alan Batı Almanya (1961-1969), Hollanda (1961) ve Avusturya (1971) paralarını revalüe etmişlerdir.

2.1.7. 1980-1988 Döneminde Türkiye’de Uygulanan Döviz Kuru Politikaları ve İhracat

Türkiye’de Planlı Kalkınma döneminde uygulanan ithal ikamesine dayalı içe dönük ekonomi politikasına 24 Ocak 1980 tarihinde son verilerek, dışa dönük bir strateji benimsenmiş ve uygulamaya konmuştur. 24 Ocak 1980 dönemine kadar enflasyon sürekli artmış, büyüme hızının yavaşlamış, devalüasyonlara rağmen ihracat tıkanmış, ithalat döviz sıkıntısı nedeniyle kısılmış ve ödemeler dengesi açıkları büyümüştür. Bu dönemde kur ayarlamaları ile ortaya çıkan fiyat değişimleri ihracatı arttırmakla beraber hem ihracatın iç piyasa karlılığını arttırmış hem de iç fiyat, dış fiyat ve maliyetler arasında oluşan farklılıkları ortadan kaldırarak ihracat ürünlerinin rekabet gücünün artmasına olanak vermiştir.

24 Ocak kararlarının dış ticaret yönünden getirdiği uygulamalar şunlardır; kotaların kaldırılması, gümrük tarife oranlarının düşürülmesi, dış ticaret rejiminin libelleşmesi, faizlerin serbest bırakılması ve böylece enflasyonun üzerinde yükselmesine izin verilmesi, bürokrasinin azaltılması ve bu alanda serbest piyasa mekanizmasına işlerlik kazandırılması, yabancı sermayeye yeni teşvikler sağlanmasıdır (Seyidoğlu, 2003:518-519).

Bu dönemde, ihracat ile ilgili bürokratik engeller büyük ölçüde azaltılmıştır. Nitekim, 1567 sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma Kanunu ile ilgili olarak Temmuz 1984 tarihinde çıkarılan Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 30 Sayılı Karar, 1989 tarihine kadar kambiyo rejiminin esasını oluşturmuş, bu tarihte yapılan değişiklikle her türlü dövizin ithali serbest bırakılmıştır. 1990 yılında Kambiyo Rejimi daha da liberalleştirilerek Türk Lirası’sının konvertibilite özellikleri güçlendirilmiş ve 32 sayılı Karar’da yapılan değişiklikle, TL ile ihracat ve ithalat serbest bırakılmıştır.

Anılan dönemde İhracata Yönelik Kalkınma Stratejisinin benimsenmesi ile birlikte Teşvik Sisteminde de köklü değişiklikler yapılmış ve sistem yeni bir yapıya kavuşturulmuştur ve “Dış Ticaret Sermaye Şirketi” modeli teşvik edilerek bu şirketlerin pazar bulma, dış ticaret işlemlerini yürütme, tanıtım gibi hizmetleri yapması düşünülmüştür. 1980-1991

döneminde Dış Ticaret Sermaye Şirketlerinin genel ihracat içindeki payları ortalama % 40 olarak gerçekleşmiş, 1988 yılında ise % 50 ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır.

24 Ocak kararları ile dışa dönük sanayileşme stratejisi benimsenmiştir. Bu dönüşüm döviz kuru sistem seçimini de beraberinde getirmiştir. 25 Ocak 1980 tarihinde 1 \$ = 70 TL olarak belirlenmiş, 1 Mayıs 1981 tarihine kadar TL sık sık %1.5 - %5.5 oranında devalüe edilerek kontrollü esnek kur sistemi uygulamasına geçilmiştir. Böylece Türkiye, paranın dış değerinin düzenli bir şekilde düşürülerek ihracata canlılık kazandırmaya yönelik aktif kur politikasını yürürlüğe koymuştur. 1 Mayıs 1981 tarihinden itibaren MB'ca günlük kur uygulamasına geçilmiştir. Merkez Bankası, günlük döviz kuru uygulamasına 29 Aralık 1983 tarihinde son vermiş, sadece TL'nin ABD doları cinsinden esas kurunu günlük olarak belirleyip ilan etmeye başlamıştır (Karluk, 1999:511).

Çizelge 2.1. 1980-1988 Dönemine Ait Dolar ve Markın Alış Değerleri

Yıllar	Dolar	Mark
1980	75,12	41,38
1981	110,25	48,86
1982	160,85	66,23
1983	223,95	87,52
1984	364,35	127,82
1985	519,52	178,73
1986	669,43	310,99
1987	856,23	478,55
1988	1425,71	810,21

Kaynak:TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (Erişim Tarihi: 20.12.2008)

1 Mayıs 1981 tarihinde yayınlanan bir Maliye Bakanlığı tebliği ile Merkez Bankası, TL ile yabancı paralar arasındaki pariteyi, uluslararası piyasalarda ve ekonomilerdeki gelişmeler temel alınarak belirlemeye yetkili kılınmıştır. Bu tarihten sonra TL'nin değeri, yabancı paralar karşısında her gün ilan edilerek Lira'nın diğer dövizler karşısında aşırı değerlenmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır (Karluk, 1994:297).

Kambiyo rejiminin serbestleştirilmesi yönünde 29 Aralık 1983 tarihli iktisadi kararlar çerçevesinde çıkarılan Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu (TPKK) hakkındaki 30 sayılı kararla Türk Lirası'nın serbestçe belirlenmesi yönünde ilk adım atılmıştır (Şahin, 2000:336). Merkez Bankası, günlük döviz kuru uygulamasına 29 Aralık 1983 tarihinde son vermiş, sadece TL'nin ABD doları cinsinden esas kurunu günlük olarak belirleyip ilan etmeye başlamıştır. Yetkili bankalar ise, Merkez Bankasınca ilan edilen esas kurun %6 altında ve üstünde alış ve satış kurları uygulamakta serbest bırakılmıştır. Böylece bankalar, döviz alış ve satış kurları arasındaki %2 oranını aşmamak şartıyla alış ve satış kurlarını serbestçe belirleyebilmiştir.

Alınan bu TPKK hakkındaki 30 sayılı kararla Türkiye'de yerleşik kişilere yanlarında döviz bulundurma, aralarında döviz alım satımı yapma ve bankalarda döviz tevdiat hesabı açtırma gibi işlemleri yapma serbestliği sağlanmıştır(Şahin, 2000:336).

1985 yılında yürürlüğe konulan 3218 sayılı *Serbest Bölgeler Kanunu*, ihracatı artırmak amacıyla serbest bölge kurma ve bölgelerdeki yerli ve yabancı yatırımcıları teşvik etme düşüncesiyle hazırlanmıştır. Yasaya göre, serbest ticaret bölgesiyle Türkiye'nin diğer bölgeleri arasındaki ticaret, dış ticaret rejimi kapsamına alınmıştır. Buna karşılık, serbest bölgeler ile diğer ülkeler arasındaki ticari ilişkiler dış ticaret rejimi kapsamı dışında tutulmuştur (DTM, 2009a* :3).

29 Aralık 1983'te alınan kararlar, 15 Mart 1986 yılına kadar geçerliliğini devam ettirmiş ve bu tarihte Merkez Bankası'nca günlük olarak belirlenecek döviz ve efektif alış kurlarının %1 altını ve üstünü geçmemek üzere kurların yine yetkili bankalarca belirlenmesi ilkesi getirilmiştir. Böylece Aralık 1983 tarihinde kabul edilen \pm %6'lık marj Mart 1986'da \pm %1'e indirilmiştir.

Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş./Türk Eximbank, 31 Mart 1987 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 3332 sayılı Kanun'un verdiği yetkiye

* Erişim: www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturlzlemeDb/1980so.doc , Son Erişim Tarihi: 23.12.2008

istinaden 21 Ağustos 1987 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan 87/11914 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur. Türk Eximbank’ın temel amacı; ihracatın geliştirilmesi, ihraç edilen mal ve hizmetlerin çeşitlendirilmesi, ihraç mallarına yeni pazarlar kazandırılması, ihracatçıların uluslararası ticarete paylarının artırılması ve girişimlerinde gerekli desteğin sağlanması, ihracatçılar ile yurt dışında faaliyet gösteren müteahhitler ve yatırımcılara uluslararası piyasalarda rekabet gücü ve güvence kazandırılması, yurt dışında yapılacak yatırımlar ile ihracat maksadına yönelik yatırım malları üretim ve satışının desteklenerek teşvik edilmesidir (Türk Eximbank, 2009).

Türkiye’de döviz kurunun arz ve talep şartları altında serbestçe belirlenmesi yönünde önemli bir adım, Ağustos 1988’de Merkez Bankası bünyesinde döviz ve efektif piyasaların açılmasıyla başlanmıştır. Bu piyasalara bankalar, özel finans kurumları ve yetkili müesseseler ile Merkez Bankası’nın döviz pozisyonunu yöneten Döviz İşlemleri Müdürlüğü katılmıştır (Karluk, 1999:512).

“Türkiye ekonomisi 1981-1988 döneminde ihracata dayalı büyüme stratejisi uyguladı. Bir başka deyişle, 1994 yılına kadarki ihracat büyümesi ekonomik programın en önemli başarılarından biridir. Bu dönemde, hem büyüme hem de ihracatın kompozisyonundaki değişme dikkate değer bir gelişme göstermiştir. Gerçekten, ihracat üç katından fazla arttı ve imalat sanayinin ihracattaki payı önemli ölçüde artmıştır” (Uygur, 1997). Ancak, bu büyüme yatırım üzerine gelişen bir büyüme değildi. Sözü edilen ihracat performansı daha çok, imalat sanayiinde mevcut olan kapasitenin kullanılması ile gerçekleştirilebilmiştir. Diğer bir ifadeyle, ihracata dayalı bu büyüme stratejisinin sürdürülebilir olması için gerekenlerden en önemlisi yatırım artışıdır. Devalüasyon da ihracata dayalı büyüme politikalarının önemli uygulamalarından birisidir, ancak yatırım mallarının görece fiyatlarını saptırmakta ve piyasaya yanlış sinyaller verilmesine sebep olmaktadır. Çünkü, gelişmekte olan ülkeler, söz konusu yatırım malları konusunda gelişmiş ülkelere bağımlıdır ve devalüasyon yatırım mallarının GOÜ’lerdeki fiyatlarını artırır.

Yani tüketim mali fiyatlarındaki artış yatırım mali fiyatlarındaki artıştan daha küçüktür (Ertekin, 2003:18).

Çizelge 2.2. 1980-1988 Dönemine Ait Dış Ticaret Verileri

Yıllar	İhracat (Milyon\$)	İhracat Artış Hızı(%)	İthalat (Milyon \$)	İthalat Artış Hızı (%)	Dış Ticaret Dengesi (Milyon\$)	Dış Ticaret Hacmi (Milyon\$)	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
1980	2.910	28,7	7.909	56,0	-4.999	10.819	36,8
1981	4.702	61,6	8.933	12,9	-4.230	13.636	52,6
1982	5.745	22,2	8.842	-1,0	-3.096	14.588	65,0
1983	5.727	-0,3	9.235	4,4	-3.507	14.962	62,0
1984	7.133	24,5	10.757	16,5	-3.623	17.890	66,3
1985	7.958	11,6	11.343	5,5	-3.385	19.301	70,2
1986	7.456	-6,3	11.104	-2,1	-3.648	18.561	67,1
1987	10.190	36,7	14.157	27,5	-3.967	24.347	72,0
1988	11.662	14,4	14.335	1,3	-2.673	25.997	81,4

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Veri Tabanı (Erişim Tarihi: 10.01.2009)

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, İhracatı arttırmaya yönelik uygulanan döviz kuru politikaları aynı zamanda ihracatı arttırmaya yönelik teşvikler ve uygulanan diğer çeşitli politikalar neticesinde ilgili dönemde ihracat arttırılmıştır. 1981 yılında ihracatın artış hızı %61 olarak gerçekleşmiş, dönem içerisinde yer alan bir kaç yıl içindede ihracat hep artmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı ise yıllar itibariyle artmış ve bunun neticesinde dış ticaret dengesinde 1988 yılında 1980 yılına oranla %100 e yakın bir iyileşme meydana gelmiştir.

2.1.8. 1989-1998 Döneminde Türkiye’de Uygulanan Döviz Kuru Politikaları ve İhracat

1988 Sonrası döneminde döviz kuru politikası açısından en önemli gelişme, 11.8.1989 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar ile döviz rejiminde geniş ölçüde serbesti getirilip, bu suretle Türk parasının konvertibiliteye geçmesi için gerekli olan yasal çerçeve büyük ölçüde sağlanmıştır.

32 sayılı Karar çerçevesinde döviz rejiminde yapılan serbestleştirme ve iyileştirmeler ile Rejimin esasları; Türk parasının ithalinin tamamen serbest bırakılması, ihracının ise Bakanlık iznine bağlanması, Türkiye'de yerleşik kişilerin beraberinde döviz bulundurmaları, bankalar, yetkili müesseseler ve özel finans kurumlarından 3.000 dolara kadar döviz satın almaları, yurtdışına döviz transfer ettirmeleri ve bankalar nezdinde döviz tevdiat hesabı açmaları konularında getirilen serbestiler, döviz kullanımının serbest tasarrufa terk edilmesi, yurtdışına sermaye çıkışına (belli kısıtlar ve izinler dahilinde) ve yurtdışından aynı, nakdi ve gayrimenkul kredi teminine olanak sağlanması, ihracat rejimi esaslarına uygun olarak altın ve menkul kıymet ihracının serbest bırakılması, yurtdışına döviz üzerinden garanti ve kefalet verilebilmesinin temini, mücbir sebep hallerinde verilecek ek süreler içinde getirilen ihracat bedellerinin alışında cari kur uygulanması olarak özetlenebilir. 13.8.1989 ve 20251 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 8932/1 No.'lu Türk Parasını Koruma Hakkında 32 sayılı Karara ilişkin tebliğ ile 22 Mart 1990 tarihinde Türk Lirasının konvertibilitesi ilan edilmiştir (DTM, 2009a:4).

24 Ocak 1980 kararlarının en belirgin özelliklerinden biri 1980 yılı öncesinde uygulanan ithal ikameci sanayileşme politikası yerini ihracata yönelik sanayileşme politikasına bırakmış ve ekonomide daha liberal politikalar izlenmeye başlanmıştır. 24 Ocak 1980 kararlarından 1988'e kadar düşük değerli bir TL politikası izlenmiştir. 1988 yılında ücretlerde meydana gelen artış sonunda ücret artışlarının enflasyon artışından düşük tutulması politikasından vazgeçilmiştir. 1989 yılında sermaye hareketlerindeki serbesti ile beraber TL reel olarak değer kazanmaya başlamıştır. Hükümet kısa vadeli sermaye akımlarını ülkeye çekmek için faiz oranlarını yüksek tutmuştur. Bu yıllarda dış borç ödemeleri çok fazla olduğu için iç borçlanma yoluna gidilmiştir. Bu şekilde uyarılan kısa vadeli spekülasyon yabancı sermaye fonları bir yandan ekonominin dış açıklarını finanse ederken diğer taraftan ulusal tasarruf eğilimini düşürerek tüketim ve ithalathacmini arttırmıştır. Döviz kuru ve faiz oranları arasındaki son derece hassas dengelere dayalı yapay büyüme süreci ekonomide yatırım ve birikim önceliklerinin üretim dışı

(spekülatif) sermaye birikimine yönelmesine yol açmıştır. Gelir dağılımını giderek bozulması ve mali piyasalarda da bir kredibilite bunalımı yaşanmasıyla yeni bir kriz ortamı doğmuştur (Yeldan, 2003:40).

Çizelge 2.3. 1989-1998 Dönemine Ait Dolar ve Markın Alış Değerleri

Yıllar	Dolar	Mark
1989	2120,82	1130,39
1990	2606,29	1621,07
1991	4175,27	2515,64
1992	6874,39	4428,19
1993	11035,66	6659,83
1994	29788,31	18567,41
1995	45738,52	31953,49
1996	81386,16	53981,23
1997	152071,3	87368,06
1998	260974,4	149063,45

Kaynak:TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (Erişim Tarihi: 20.01.2009)

1990'ların başından itibaren 1994'e kadar iç borcun, gayri safi milli hasılaya oranı yükselme eğilimi göstermiştir. Bir yandan devlet borçlanma faiz oranlarını düşürmek ve borçlanma vade yapısını uzatmak amacıyla 1993 sonunda açıkların finansman yöntemini değiştirmişti. Diğer yandan 1993 sonunda çıkarılan bir yasa ile Hazinesinin Merkez Bankasına olan birikmiş borçları silinmiş ve ek bütçe çıkarılarak Hazinesinin borçlanabilme imkanı iki katına çıkarılmıştı. Sonuçta açık finansmanında Hazine gittikçe artan oranda Merkez Bankası kaynaklarını kullanmaya başladı. Kamu açıklarının iç borçlanma yerine Merkez Bankası kaynaklarıyla finanse edilmesi develüasyon beklentilerini arttırırken, ortaya çıkan döviz talebi piyasa kuru ile resmi kur arasındaki farkı hızla açmaya başladı. Böylece, 1993'ün son aylarında piyasalardaki istikrarsızlığın artması ve döviz kurlarındaki aşırı dalgalanmalar gelecekle ilgili kötümser beklentileri beraberinde getirmiş oldu. 1994 başlarında, yüksek kamu açıklarına karşın faizlerin düşük tutulması, devlet iç borçlanma senetlerine (DİBS) olan talebi düşürmüştü; piyasadaki fazla likiditenin dövize yönelmesi kurlarda artışa neden olmuştur (TCMB, 1994:13).

1994'ün ilk çeyreğinde, TL'nin % 70 devalüe olması ve gecelik faizlerin % 700'lere çıkması ile ekonominin bir likidite krizine girmiş olması, kalıcı

tedbirleri içeren ve bozulan dengeleri kısa sürede yerine getirecek bir istikrar politikasının acil şekilde uygulanmasını gerektirmiştir. Bu amaçla oluşturulan 5 Nisan istikrar paketi kısa vadede enflasyonu düşürüp, mali piyasalarda ve döviz kurlarında dengeyi sağlamayı hedeflemiştir. 5 Nisan istikrar paketi, orta vadede, mali piyasalardaki istikrarsızlığın temel nedeni olan yüksek kamu açıklarına ve dış açığa kalıcı ve köklü çözümler getirilmesini ve böylece uzun vadede sürdürülebilir bir büyüme sağlamasını amaçlamıştır (TCMB, 1995:13).

Çizelge 2.4. 1994 Yılına Ait Aylar İtibariyle Mark ve Dolar Kurları (Efektif, TL)

Aylar	Mark	Dolar
Ocak	8.692	15.149
Şubat	10.176	17.687
Mart	12.141	20.566
Nisan	18.905	32.126
Mayıs	20.352	33.818
Haziran	19.394	31.650
Temmuz	19.695	30.938
Ağustos	20.222	31.632
Eylül	21.816	33.882
Ekim	22.902	34.847
Kasım	23.569	36.222
Aralık	23.741	37.365

Kaynak: TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (Erişim Tarihi: 20.01.2009)

5 Nisan 1994 kriziyle beraber TL büyük bir değer kaybı yaşamıştır. Ocak ayında 1 Mark 8.692 TL iken Nisan ayında 18.905 TL'ye yükselmiş, aynı şekilde Ocak ayında 1 Dolar 15.149 TL iken Nisan ayında 32.126 TL'ye yükselmiştir.

Türkiye ekonomisi, 1994 yılında önemli bir iç borç baskısı altında kalmıştır. Faiz oranlarındaki hızlı yükseliş bu defa yurtdışından kısa süreli sıcak paranın spekülatif amaçlarla ülkeye akmasına sebebiyet vermiştir. Türk Lirasının yabancı paralar karşısında reel olarak değer kazanması ihracatı zorlaştırırken, ithalatı kolaylaştırmıştır. Bunun doğal sonucu olarak 1993 yılında dış ticaret açığı 14 milyar dolara, cari işlemler açığı ise 6,4 milyar

dolara yükselmiş, TCMB'nin piyasaya döviz sürerek döviz kurlarında denge sağlamaya yönelik faaliyetleri ise başarıya ulaşamamış, döviz ve mali piyasalarda belirsizlik ve dalgalanmalar baş göstermiştir. Bu ortamda, enflasyonu düşürmeye ve ekonomide istikrar sağlamaya yönelik olarak 5 Nisan 1994 kararları alınmıştır. Bu programla, bir taraftan ekonominin hızla istikrara kavuşturulması, diğer taraftan da istikrarı sürekli kılacak yapısal reformların gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

Bu kararlar çerçevesinde uygulamaya konulan başlıca önlemler, Türk Lirasının %39 oranında devalüe edilmesi, Hazine Bonosu, tahvil ve repo gelirlerinden alınan %5'lik verginin kaldırılması, munzam karşılıkların sıfırlanması, VDMK ve döviz hesaplarına %22 disponibilitate zorunluluğunun getirilmesi, net aktif ve ekonomik denge vergilerinin bir defaya mahsus olarak toplanması, döviz kurlarının serbest bırakılması, kurların on banka verilerine göre belirlenmeye başlaması, TL cinsinden tasarruf mevduatına ve Döviz Tevdiat Hesaplarına sigorta kapsamında sınırsız güvence getirilmesi, 10 yıllık aradan sonra IMF ile stand-by anlaşmasına gidilmesi, Hazinesinin Merkez Bankasından alacağı avansa sınır getirilmesi, KİT ve Tekel ürünlerinin pahalılaştırılması, akaryakıtla ilişkin kesintilerin artırılması, ana başlıkları altında özetlenebilir (DTM,2009a: 4).

Çizelge 2.5. 1989-1998 Dönemine Ait Dış Ticaret Verileri

Yıllar	İhracat (Milyon \$)	İhracat Artış Hızı(%)	İthalat (Milyon \$)	İthalat Artış Hızı(%)	Dış Ticaret Dengesi (Milyon \$)	Dış Ticaret Hacmi (Milyon \$)	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
1989	11.624	-0,3	15 792	10,2	-4 167	27 416	73,6
1990	12.959	11,5	22 302	41,2	-9 342	35 261	58,1
1991	13.593	4,9	21 047	-5,6	-7 453	34 640	64,6
1992	14.714	8,2	22 871	8,7	-8 156	37 585	64,3
1993	15.345	4,3	29 428	28,7	-14 083	44 773	52,1
1994	18.105	18,0	23 270	-20,9	-5 164	41 375	77,8
1995	21.637	19,5	35 709	53,5	-14 071	57 346	60,6
1996	23.224	7,3	43 626	22,2	-20 402	66 851	53,2
1997	26.261	13,1	48 558	11,3	-22 297	74 819	54,1
1998	26.973	2,7	45 921	-5,4	-18 947	72 895	58,7

Kaynak: TÜİK Veri Tabanı (Erişim Tarihi: 23.01.2009)

Çizelge 3.5.'de 1989-1998 yıllarına ait dış ticaret verileri yer almaktadır. 1989 Yılında gerçekleşen ihracat 11.624 milyon dolar iken, 1990 yılında TL'nin kovertibilite olması ve 32 sayılı kararın etkisiyle % 11 oranında artış hızıyla 12.959 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 1994 yılında yapılan yüksek oranlı devalüasyon ve uygulanan ekonomi politikaları, Türkiye'nin uluslararası piyasalardaki rekabet gücünü olumlu yönde etkileyip, 1994 ve 1995 yıllarında ihracat sırasıyla %18 ve %19,5 oranında artış kaydetmiştir.

2.1.9. 1999-2007 Döneminde Türkiye'de Uygulanan Döviz Kuru Politikaları ve İhracat

Merkez Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF) ile 1998 yılının Temmuz ayında bir stand-by anlaşması imzalamış ardından 9 Aralık 1999 tarihinde tüketici enflasyonunu düşürmek, reel faiz oranlarını uygun seviyelere indirmek, ekonominin büyüme potansiyelini arttırmak ve ekonomideki kaynakların daha etkin ve adil dağılımını sağlamak amacıyla 2000-2002 döneminde uygulanacak para ve kur politikasını açıklamıştır.

Merkez Bankasının bu dönemde uygulayacağı kur politikasının özellikleriyse; Döviz kur sepetinin bir yıllık bir süreyi kapsayacak şekilde günlük olarak açıklanması ve kur sepetinin 1 ABD doları + 0,77 euro olarak devam ettirilmesidir.

Program süresince uygulanacak döviz kuru politikası iki farklı dönemde iki farklı kur rejimi ile birlikte şekillendirilecektir. Döviz kuru politikası 2000 Ocak – 2001 Haziran dönemini kapsayan ilk 18 aylık sürede, enflasyon hedefine yönelik kur sepeti, takip eden dönemde ise kademeli olarak genişleyen band çerçevesinde yürütülecektir. Böylelikle Merkez Bankası 2000 yılı Ocak-Aralık dönemini kapsayan ilk 12 ayda yüzde 20 TEFE yıl sonu artış hedefi uyumlu bir polika izleyip; ikinci 18 aylık dönemin 1 Temmuz 2001-31 Aralık 2002'ye kadar olan periyotta yüzde ± 7.5 , 30 Haziran 2002'ye kadar olan periyotta ± 15 ve 31 Aralık 2002'ye kadar olan periyotta ise

yüzde ± 22.5 olacak şekilde band politikasını uygulayacaktır. Kurun band dışı hareketlerinde ise Merkez Bankası müdahale edecektir (Belgenet.com, 2009).

Türkiye, 22 Kasım 2000 tarihinde patlayan finansal bir kriz yaşamaya başladı. Bu tarihte bankalararası piyasada gecelik borçlanma basit faizi yaklaşık üç kat artarak ortalama %110.8'e, en yüksek %210'a fırladı. 22 Kasımda ve izleyen günlerde TCMB'nin döviz rezervinde de önemli bir azalma gözlemlendi. TCMB, 17–24 Kasım haftasında yaklaşık 3 milyar dolar, 24 Kasım-1 Aralık haftasında da 2.5 milyar dolar olmak üzere döviz rezervinin 5.5 milyar dolarını kaybetmişti. İki haftada brüt döviz rezervi 24.4 milyar dolardan 18.9 milyar dolara inmesiyle beraber enflasyonu düşürme programının net döviz rezervi üzerine koyduğu alt sınıra inmişti. Döviz rezervindeki hızlı erime de finansal piyasalardaki baskının ve gerginliğin derecesini yansıtıyordu. Baskı ve gerginliğin rezerve yansımaları da, daha önceden, Ekim ayında başlamıştı. Döviz rezervi 13 Ekim'den 27 Ekim'e 1.8 milyar dolar düşmüştü (Uygur, 2001:6-7).

Çizelge 2.6. 1999-2001 Dönemine Ait Dolar, Sterlin ve Mark'ın Aylık Efektif Alış Değerleri

Yıllar	Dolar	Sterlin	Mark
Oca.99	320509,4	529560,8	190642,2
Şub.99	340335,0	554423,3	195375,9
Mar.99	359127,7	581981,0	200481,0
Nis.99	378448,2	609061,2	207347,9
May.99	394090,8	635970,6	214292,1
Haz.99	411506,5	656961,9	218555,4
Tem.99	425565,2	668583,0	224917,7
Ağu.99	433969,6	697472,0	235688,0
Eyl.99	452314,8	733180,1	242789,6
Eki.99	465562,6	772045,9	255341,3
Kas.99	494501,3	803467,6	261925,6
Ara.99	525837,1	847904,1	271873,3
Oca.00	543878,2	891439,9	282057,6
Şub.00	562396,1	900577,0	282969,4
Mar.00	579375,2	914169,4	285754,5
Nis.00	594412,0	941700,9	288470,9
May.00	616089,1	931531,6	285493,5
Haz.00	615104,9	927381,6	298388,1
Tem.00	626424,0	944805,2	301390,3
Ağu.00	644294,5	961741,5	298591,3
Eyl.00	663106,4	950904,7	295835,9
Eki.00	675746,9	980833,3	295856,7
Kas.00	682920,5	974578,5	298614,8
Ara.00	677713,3	987100	308980,3
Oca.01	670623,8	990817,4	321501,3
Şub.01	738109,5	1072433	347494
Mar.01	965969,4	1391822	447916,2
Nis.01	1206954	1730542	549934,3
May.01	1129785	1611114	506471,1
Haz.01	1212681	1699151	529084,4
Tem.01	1317329	1861150	578917,5
Ağu.01	1397576	2004356	642227,9
Eyl.01	1466322	2143638	683500,4
Eki.01	1596308	2317149	739962,1
Kas.01	1517548	2182106	689846,5
Ara.01	1448704	2081228	659072,4

Kaynak:TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (Erişim Tarihi: 10.02.1983)

Türkiye 2000 Kasım ayında dövize yönelen yoğun spekülasyon saldırısı çok yüksek faiz, önemli döviz rezervi kayıpları ve en önemlisi 7.5 milyar dolar

büyükölğündeki ek IMF kredisi ile geri püskürtebilmiş ve döviz kuru çizelgesini yüksek bir maliyetle savunabilmişti. Ancak daha sonra olabilecek benzer bir saldırıya karşı savunma gücü büyük ölçüde azalmıştı. Kasım krizi aşıldı derken, tam üç ay sonra 19 Şubat 2001'de Başbakan ile Cumhurbaşkanı arasındaki bir tartışma ikinci bir spekülâtif saldırıyı başlattı ve bu kez döviz krizi başladı. 21 Şubat'ta bankalararası para piyasasında gecelik faiz %6200'e kadar çıktı ve ortalama %4018.6 oldu. 16 Şubatta 27.94 milyar dolar olan Merkez Bankası döviz rezervi 23 Şubat'ta 22.58 milyar dolara indi ve rezerv kaybı 5.36 milyar dolar oldu. Kasım krizinde dövize saldırı yabancılarla sınırlı kalmıştı, Şubat krizinde yerlilerin de, özellikle bankaların dövize saldırdığı görüldü. Döviz yapılan saldırıya dayanma gücü kalmayınca, TCMB 21 Şubat gecesi kurun dalgalanmaya bırakıldığını açıkladı. 19 Şubatta 1 doların piyasa satış kuru 686 500 TL iken, 23 Şubatta 920 000 TL, 28 Şubatta 960 000 TL oldu, yani kur artışı on gün içinde %40'a ulaştı (Uygur, 2001:23).

2000 yılı Kasım ve 2001 yılı Şubat aylarında yaşanan mali krizlerin ardından "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" uygulamaya konulmuştur. Programın temel amaçları; bankacılık sektörüne ilişkin tedbirlerin süratle alınarak mali piyasalardaki belirsizliğin azaltılması, buna bağlı olarak faiz oranları ile döviz kurlarında istikrarın sağlanması, iktisadi etkinliğı sağlayacak yapısal reformların gerçekleştirilmesi, makroekonomik politikaların enflasyonla mücadelede etkin bir şekilde kullanılması, sürdürülebilir büyüme ortamının temin edilmesi olarak belirtilmiştir. Bu çerçevede, kamu kesiminin artan borç yükünün sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması amacıyla maliye politikası daha da sıkılaştırılmış, para politikasında Merkez Bankası'nın kısa vadeli faiz oranları üzerindeki etkisi artırılmış ve dalgalı kur sistemine geçilmiştir (TCMB, 2003:13).

Mal ve hizmet ihracatı, 2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 10,6 oranında artarak ekonominin büyümesine katkıda bulunmuştur. Özel firmaların iç talep yetersizliğı nedeniyle üretimlerini dış pazarlara yöneltmeleri, mal ihracatının artmasına neden olmuştur. Mal ihracatında gerçekleşen hızlı büyüme, özel tüketim

harcamalarının düşük bir oranda arttığı 2002 yılında ekonominin büyümesine önemli katkı yapmıştır. Sanayi üretiminin hızlı bir biçimde artması ve iç talepte ortaya çıkan sınırlı canlanma, başta ara malı olmak üzere ithalatın da yüksek bir oranda artmasına yol açmıştır. Böylece, mal ve hizmet ithalatı yılın ilk dokuz aylık döneminde geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 19,1 oranında artmıştır (TCMB, 2003:13).

2001 yılındaki ekonomik daralmanın ardından Türkiye ekonomisi, 2002 yılında yeniden büyüme sürecine girmiştir. 2002 yılının ikinci yarısında yaşanan siyasi belirsizlikler ve Kasım ayında gerçekleşen erken seçime rağmen, büyüme hızı beklentilerin üstünde yüzde 7,8'e ulaşmış, tüketici fiyatları artış hızı ise yıl sonu hedefinin altında gerçekleşerek yüzde 29,7'ye gerilemiştir. Yaşanan siyasi belirsizliğin ekonomik programın kararlılıkla uygulanmasında ekonomik bir kesintiye yol açmaması ve fiyat istikrarı odaklı para politikası uygulamasına devam edilmesi, enflasyonda önemli ölçüde bir gerilemeyi ve diğer olumlu makroekonomik gelişmeleri beraberinde getirmiştir. 2003 yılı ekonomik programının temel amaçları enflasyonla mücadele, borç yükünün azaltılması ve sürdürülebilir hızlı büyüme olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede büyüme hızı yüzde 5 olarak öngörülmüş, yıl sonu enflasyon hedefi ise yüzde 20 olarak saptanmıştır. Yeni kurulan Hükümetin göreve başlamasının ardından iç siyasi belirsizliğin bir ölçüde azalmasına karşın, 2003 yılının Mart ayında Irak operasyonuna ilişkin belirsizlikler ve Hükümetin ekonomi politikalarına ilişkin tereddütler finansal piyasalarda dalgalanmaya yol açmıştır. Bu dönemde, olumsuz dış gelişmelere bağlı olarak yükselen uluslararası ham petrol fiyatları ve Türk lirasının değer kaybetmesi maliyetleri artırmıştır. Bu gelişmelerin sonucunda, 2003 yılının Şubat-Nisan döneminde tarım ve gıda fiyatlarındaki mevsimsel etkileri de aşan hızlanma, aylık enflasyon oranlarında beklentilerin üzerinde gerçekleşmiştir (TCMB, 2004a:15).

Mal ve hizmet ihracatı, 2003 yılının ilk dokuz aylık döneminde geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 16 oranında artarak ekonominin büyümesine olumlu yönde etkide bulunmuştur. İç talepteki ufak çaptaki canlanmaya rağmen, başta taşıt araçları sektörü olmak üzere bazı sektörlerde iç talebin

hala düşük bir seviyede olması firmaların dış piyasaya yönelmelerine neden olmuştur. Ayrıca, gerek ücret artışlarının sınırlı kalması gerekse TL'nin yabancı para birimleri karşısında değer kazanması, birim maliyetlerin düşmesini sağlayarak firmaların uluslararası pazarlarda daha rekabetçi olmalarına ve dolayısıyla mal ihracatının artmasına neden olmaktadır. İç talepte gözlenen sınırlı canlanma, sanayi üretiminin artması ve özellikle döviz kurundaki olumlu gelişmeler, başta ara malı olmak üzere, ithalatın yüksek bir oranda artmasına neden olmuştur. Böylece, mal ve hizmet ithalatı yılın ilk dokuz aylık döneminde geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 24,3 oranında artmıştır (TCMB, 2004a:22).

Dış ticarete 2002 yılında başlayan eğilim 2003 yılının ilk onbir ayında da devam etmiştir. Bu dönemde üretimde gözlenen artışların devam etmesi ve iç talep unsurlarının sınırlı artışı dış ticaret üzerinde etkili olmuş ve Türk lirasındaki güçlenmenin devam etmesine karşın, üretim maliyetindeki gerileme nedeniyle, ihracat artışı sürmüştür. Ayrıca, 2003 yılında dünya ekonomisinde gözlenen büyüme özellikle yılın üçüncü çeyreğinde canlanarak sürmüştür. Sanayi üretiminin 2002 yılındaki artış eğilimini devam ettirmesi ve reel kurlarda gözlenen değerlenme, özellikle ara malı ve sermaye malı ithalat talebini artıran bir unsur olmuştur (TCMB, 2004a:50).

Çizelge 2.7. 2002-2003 Dönemine Ait Dolar, Sterlin, Mark ve Euro'nun Aylık Efektif Alış Değerleri

Yıllar	Dolar	Sterlin	Mark	Euro
Oca.02	1365888,00	1958383,91	655111	1207962,50
Şub.02	1346727,33	1914227,17	1171563,89
Mar.02	1353728,62	1924385,86	1184627,19
Nis.02	1314568,38	1892492,29	1162024,57
May.02	1386212,04	2022267,52	1268541,43
Haz.02	1520273,55	2250296,00	1449103,50
Tem.02	1649121,43	2559946,91	1637827,35
Ağu.02	1635496,95	2512704,57	1597768,86
Eyl.02	1643007,81	2552580,38	1611556,05
Eki.02	1646897,27	2564483,14	1616000,82
Kas.02	1603893,62	2521049,52	1605751,62
Ara.02	1583614,40	2510460,35	1614531,05
Oca.03	1655835,68	2672118,68	1756308,86
Şub.03	1623230,88	2615746,13	1749927,13
Mar.03	1655386,71	2619107,14	1788122,67
Nis.03	1627196,48	2558799,05	1763742,10
May.03	1490377,43	2412402,62	1715888,38
Haz.03	1419099,67	2355663,10	1658938,43
Tem.03	1397107,96	2271228,74	1589964,91
Ağu.03	1397102,67	2228395,57	1560141,29
Eyl.03	1372345,41	2203698,32	1535463,05
Eki.03	1421271,05	2379677,68	1663924,00
Kas.03	1472454,06	2480380,12	1717167,41
Ara.03	1429116,30	2497264,70	1752896,43

Kaynak: TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi(Erişim Tarihi: 16.02.2009)

2001 yılı Şubat ayında yaşanan ekonomik krizin ardından ihracatda ciddi oranda bir artış görülmüştür. Kriz sonrasında serbest dalgalanmaya bırakılan TL'nin büyük oranlı devalüe edilmesi ve krizin etkisiyle birlikte büyük oranda daralan iç talep sonucunda, firmalar, krizden çıkış yolu olarak ihracata yönelmişlerdir. Bunun neticesinde, ihracat 2001 yılında, 2000 yılına göre % 12,8 oranında artmış ve 31,3 milyar dolar olmuştur. İhracatdaki yüksek oranlı artışın 2002 yılında, 2001 yılında yaşanan yüksek oranlı devalüasyon gibi bir gelişme olmamasına rağmen, devam ettiği 2002 yılı ihracatında, 2001 yılına göre % 14,1 oranında artarak 35,8 milyar dolara ulaştığı görülmektedir. Sağlanan bu yüksek oranlı artışta, iç talepte devam eden durgunluk, özellikle imalat sanayi üretimindeki artış, işgücü verimliliğindeki yükseliş, reel işgücü maliyetlerindeki düşüş ve 2001 yılında

gerçekleştirilen ihracat bağlantılarının etken olduğu görülmektedir. 2003 yılında ise iç talebin tam olarak canlanmamasına rağmen üretimdeki artışın devam etmesi, reel işgücü maliyelerindeki düşüşün ve verimlilikteki artışın devam etmesi, faiz oranlarındaki düşüşün yarattığı finansman kolaylığı, ihrac fiyatlarındaki artış, dolar/euro paritesindeki gelişmelerin olumlu yansımaları ve enerji fiyatlarının genel fiyat artışının çok altında gerçekleşmesinin yarattığı maliyet avantajı ihracatın artmasının başlıca nedenleri olarak sayılabilir. Böylelikle 2003 yılındaki ihracat, bir önceki yıla göre % 31'lik bir artış göstermiş, ve 47,3 milyar dolar seviyesine yükselmiştir (DTM, 2009b: 6-7).

Merkez Bankası 2004 yılında da kurların olduğu kadar az müdahale ile piyasa şartlarında oluşmasına önem vermiştir. Bu çerçevede, Şubat 2001 krizi sonrası uygulamaya başladığı dalgalı kur rejimini 2003 yılında da sürdürmüş, kurlar piyasa şartlarında oluşmuştur. Merkez Bankası bu tavrına bağlı olarak, aşırı dalgalanmalar dışında, kurların yönünü veya düzeyini belirleme amaçlı herhangi bir döviz alım ya da satım işlemi yapmamıştır. 2003 yılı Mayıs-Ekim döneminde kurlarda görülen aşırı dalgalanma veya aşırı dalgalanma ihtimaline karşın altı defa döviz alım müdahalesinde bulunmuştur (TCMB, 2004b*:10).

2001-2005 döneminde, enflasyon hedeflemesi rejimine geçilmesi açısından ön şartlardan biri olan para politikasında kurumsal alt yapının iyileştirilmesi konusunda da çok önemli mesafe katedilmiştir.. Bu süreç içinde Merkez Bankası, kurumsal çerçevesini etkinleştirmiş, iletişim politikasını daha net ortaya koymuş, bilgi setini genişletmiş ve enflasyon öngörü yöntemlerini geliştirmiştir. Ayrıca geçen zaman içinde, Merkez Bankası bağımsızlığı konusunda uygulama anlamında önemli mesafe alınmış; bu gelişme, kronik enflasyonist sürece tekrar dönülmeyeceği konusundaki bekleyişleri de

* 2004 Yılı Para Ve Kur Politikası Genel Çerçevesi Hakkında Basın Duyurusu. Erişim: <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2004/DUY2004-1.pdf>. Son Erişim Tarihi: 02.01.2009

güçlendirmiştir. Böylelikle Merkez Bankası 2006 yılı itibariyle enflasyon hedeflemesi rejimine geçmiştir (TCMB, 2005^{*}:2).

Çizelge 2.8. 2004-2005 Dönemine Ait Dolar, Sterlin ve Euro'nun Aylık Efektif Alış Değerleri

Yıllar	Dolar	Sterlin	Euro
Oca.04	1343420,76	2444396,62	1696217,24
Şub.04	1323829,65	2476827,35	1677349,76
Mar.04	1315857,65	2404823,22	1615457,43
Nis.04	1351365,10	2443774,76	1623479,24
May.04	1501342,20	2678615,00	1801546,15
Haz.04	1488745,18	2721543,50	1807753,00
Tem.04	1448239,05	2666468,50	1777419,59
Ağu.04	1467366,90	2672396,24	1788048,48
Eyl.04	1498343,36	2684955,27	1828602,91
Eki.04	1484780,65	2677201,55	1850125,80
Kas.04	1445423,35	2681932,80	1873544,20
Ara.04	1393340,04	2685483,91	1865928,13
Oca.05	1,35	2,54	1,78
Şub.05	1,31	2,47	1,70
Mar.05	1,30	2,49	1,72
Nis.05	1,35	2,56	1,75
May.05	1,37	2,54	1,74
Haz.05	1,35	2,46	1,65
Tem.05	1,33	2,34	1,61
Ağu.05	1,34	2,40	1,64
Eyl.05	1,33	2,41	1,64
Eki.05	1,35	2,38	1,62
Kas.05	1,35	2,35	1,60
Ara.05	1,35	2,35	1,60

Kaynak: TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (2005 yılından itibaren Yeni Türk Lirası'na geçilmiştir. Erişim Tarihi: 16.02.2009)

2004 yılı Ocak ayında, sürdürülebilir ihracat artışını sağlayacak ihracat yapısını oluşturmak amacıyla hazırlanan İhracat Stratejik Planı yürürlüğe konulmuştur. Planın uygulama, izleme ve değerlendirme süreci çerçevesinde 2006 yılı sonuna dek devam etmesi öngörülmekteydi. 2004 yılında ihracat %33,6 artışla 63,1 milyar dolar, ithalat ise %40,7 artışla 97,5 milyar dolar olmuştur. Böylelikle, 2003 yılında %69,8 olan ihracatın ithalatı karşılama

* Enflasyon Hedeflemesi Rejiminin Genel Çerçevesi ve 2006 Yılında Para ve Kur Politikası. Erişim: <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2005/DUY2005-56.pdf>. Son Erişim Tarihi: 02.01.2009

oranı 2004 yılında %64,6'ya gerilemiş ve dış ticaret hacmi 160 milyar doları aşmıştır. Böylece, ihracat hacmi bakımından dünya ülkeleri arasında 24. sırada bulunan Türkiye 2004 yılında 22. sıraya yükselmiştir. 2005 yılında ise ihracat %16,3 artışla 73,5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İhracatda görülen istikrarsız artış dikkate alınarak, sürdürülebilir ihracat artışını sağlayacak ihracat yapısını oluşturmak hedefi doğrultusunda geliştirilen İhracat Stratejik Planı 2004-2006 çalışması başarılı bir uygulama sürecini tamamlamış olup, sürdürülebilir ihracat artışı sağlayacak rekabetçi yapıyı geliştirmek amacıyla oluşturulan İhracat Stratejik Planı 2007-2009 çalışmasına başlanmıştır. 2006 yılına gelindiğinde ise ihracat %16,3 artışla 85,5 milyar dolar, ithalat ise %18,4 artışla 138,3 milyar dolar olmuştur. 2005 Ocak-Aralık döneminde 43.3 milyon dolar olan dış ticaret açığı, 2006 yılı aynı döneminde % 21,9 oranında artarak 54 milyar dolara yükselmiştir (DTM, 2009b: 8-9-10-11). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2007 yılında para politikasını enflasyon hedeflemesi rejimi esasları çerçevesinde uygulamaya devam etmiştir. 2007 yılında, uygulanmakta olan kur rejiminde döviz kurları piyasada arz ve talep koşullarına göre belirlenmeye devam etmiştir. Döviz arz ve talebini belirleyen esas unsurlar; uygulanan para ve maliye politikaları ve yapısal reform süreci tarafından belirlenen ekonomik temeller ve bekleyislerdir. 2007 yılı içinde ihaleler yoluyla alımı yapılan toplam döviz tutarı 9,5 milyar ABD doları olmuş, döviz piyasasına doğrudan müdahale edilmemiştir. Merkez Bankası'nca 2002 yılından itibaren ihaleler ve müdahalelerle alım ve satımı yapılan döviz tutarları yıllık bazda aşağıdaki tabloda yer almaktadır (TCMB, 2007*:10);

* 2008 Yılında Uygulanan Para ve Kur Politikası. Erişim: http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2007/Baskan_2008Parapol.pdf. Son Erişim Tarihi: 02.02.2009

Çizelge 2.9. Merkez Bankası'nca 2002-2007 Tarihleri arası Alım Satımı Yapılan Döviz Miktarları (Milyon ABD doları)

Yıllar	Döviz Alım İhaleleri	Döviz Satım İhaleleri	Döviz Alım Müdahaleleri	Döviz Satım Müdahaleleri	Toplam Net Döviz Alımları
2002	795	---	16	12	799
2003	5,652	---	4,229	---	9,881
2004	4,104	---	1,283	9	5,378
2005	7,442	---	14,565	---	22,007
2006	4,296	1,000	5,441	2,105	6,632
2007	9,494	---	---	---	9,494
Toplam	31,783	1,000	25,534	2,126	54,191

Kaynak: TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (Erişim Tarihi: 20.02.2009)

Çizelge 2.10. 2006-2007 Dönemine Ait Dolar, Sterlin ve Euro'nun Aylık Efektif Alış Değerleri

Yıllar	Dolar	Sterlin	Euro
Oca.06	1,33	2,34	1,61
Şub.06	1,32	2,31	1,58
Mar.06	1,33	2,32	1,6
Nis.06	1,33	2,34	1,63
May.06	1,41	2,64	1,8
Haz.06	1,59	2,94	2,02
Tem.06	1,55	2,86	1,97
Ağu.06	1,46	2,76	1,87
Eyl.06	1,47	2,78	1,88
Eki.06	1,48	2,76	1,86
Kas.06	1,45	2,77	1,87
Ara.06	1,43	2,8	1,88
Oca.07	1,42	1,84	2,78
Şub.07	1,39	1,82	2,72
Mar.07	1,4	1,86	2,73
Nis.07	1,36	1,83	2,69
May.07	1,33	1,8	2,64
Haz.07	1,32	1,76	2,61
Tem.07	1,28	1,75	2,59
Ağu.07	1,31	1,78	2,63
Eyl.07	1,26	1,75	2,54
Eki.07	1,2	1,7	2,44
Kas.07	1,18	1,74	2,45
Ara.07	1,17	1,71	2,37

Kaynak: TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (Erişim Tarihi: 03.03.2009)

Sürdürülebilir ihracat artışı sağlayacak rekabetçi yapıyı geliştirmek amacıyla oluşturulan İhracat Stratejik Planı 2007-2009 çalışmaları tamamlanmıştır. İhracatta bölgesel bağımlılığın önüne geçilmesi ve sürdürülebilir ihracat alt yapısının oluşturulması amacıyla ihraç pazarlarının çeşitlendirilmesi kapsamında, 2004 yılında 1 milyar doların üzerinde ihracat yaptığımız ülke sayısı 14 iken, 2005 yılında 15 ülkeye, 2006 yılında 19 ülkeye, 2007 yılında ise 24 ülkeye ulaşılmıştır.

2007 yılında ihracat %25,3 artışla 107,2 milyar ABD doları, ithalat ise %21,8 artışla 170 milyar ABD doları olmuştur. 2006 yılında 54 milyar ABD doları olan dış ticaret açığı, 2006 yılı aynı döneminde % 16,3 oranında artarak 62.8 milyar dolara yükselmiştir (DTM,2009b:11).

Çizelge 2.11. 1999-2007 Dönemine Ait Dış Ticaret Verileri

Yıllar	İhracat (Milyon \$)	İhracat Artış Hızı(%)	İthalat (Milyon \$)	İthalat Artış Hızı(%)	Dış Ticaret Dengesi (Milyon \$)	Dış Ticaret Hacmi (Milyon \$)	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
1999	26 587	-1,4	40 671	-11,4	- 14 084	67 258	65,4
2000	27 774	4,5	54 502	34,0	- 26 727	82 277	51,0
2001	31 334	12,8	41 399	-24,0	- 10 064	72 733	75,7
2002	36 059	15,1	51 553	24,5	- 15 494	87 612	69,9
2003	47 252	31,0	69 339	34,5	- 22 086	116 592	68,1
2004	63 167	33,7	975 397	40,7	- 34 372	160 706	64,8
2005	73 476	16,3	116 774	19,7	- 43 297	190 250	62,9
2006	85 534	16,4	139 576	19,5	- 54 041	225 110	61,3
2007	107 271	25,4	170 062	21,8	- 62 790	277 334	63,1

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Veri Tabanı (Erişim Tarihi: 05.03.2009)

2.1.10. 1980-2007 Döneminde Türkiye İhracatına Ait Genel Değerlendirme

Bu başlık altında Türkiye ihracatının 1980-2007 yılları arasında ülkeler bazında ve mal grupları itibariyle dağılımları çizelgeler yardımıyla ele

alınacaktır. Bu bağlamda Türkiye'nin ihracatında önemli paya sahip ülkeleri ve hangi mal gruplarının ihraç edildiği hususları ortaya konulmuş olacaktır.

2.1.10.1. Türkiye İhracatının Ülkeler Bazında Dağılımı

Türkiye ihracatında en büyük pay sahibi grup Avrupa Birliği ülkeleridir. 1980'lerden 2007 yılına kadar ihracatımız yaklaşık 35 kat artarak yükselen bir performansla devam etmektedir. İlgili tabloda da görüldüğü üzere, Türkiye'nin ihracatında birinci sırada yer alan ülke Almanya'dır. Almanya ile olan ihracat rakamlarımıza baktığımızda 1980 ile 2007 yılları arasında yaklaşık ihracatımız da yine 20 kat artarak 20 milyar dolar seviyesine gelmiştir. 1995 yılında Gümrük Birliğine girmemizin de etkisiyle ihracat rakamlarımızda önemli bir artış meydana gelmiştir. Genel olarak değerlendirme yaptığımız takdirde, Türkiye'nin ihracatında ki ilk beş sırasıyla; Almanya, ABD, İtalya, Fransa ve İngiltere olmuştur. Bu ülkelerin yanında 1998 yılında krize kadar Rusya önemli bir ihracat partnerimiz olmuş, 2002 yılına kadar milyon dolar seviyesinde kalan Rusya ile olan ihracatımız bu yıldan sonra artan hızlı ilerlemiş ve 2007 yılı sonunda 4.7 milyar dolar seviyesine gelmiştir.

Çizelge 2.12 1980-2007 Dönemine Ait İhracatın Ülkeler Bazında Dağılımı (Milyon, \$)

Yıllar	AB (27)	Türkiye'nin İhracatındaki İlk 5 Ülke					Japonya	Rusya
		Almanya	ABD	İtalya	Fransa	İngiltere		
1980	1.668	603	127	218	163	104	36	168
1981	1.807	643	267	246	217	147	35	193
1982	2.088	707	251	327	194	189	43	124
1983	2.326	837	231	422	180	247	36	88
1984	3.070	1.279	368.	501	200	261	36	138
1985	3.509	1.390	505	502	215	538	42	190
1986	3.559	1.443	549	579	298	334	98	140
1987	5.269	2.183	714	850	499	541	156	169
1988	5.618	2.148	760	954	498	576	209	271
1989	5.890	2.175	970	978	594	615	233	704
1990	7.485	3.063	967	1.106	736	744	239	531
1991	7.783	3.412	912	971	688	676	226	610
1992	8.476	3.660	865	942	808	796	162	441
1993	8.275	3.654	986	750	771	835	158	504
1994	9.389	3.934	1.520	1.033	851	888	186	820
1995	12.211	5.036	1.513	1.457	1.033	1.135	180	1.238
1996	12.568	5.186	1.639	1.446	1.053	1.260	167	1.510
1997	13.434	5.253	2.032	1.387	1.162	1.511	143	2.056
1998	14.813	5.460	2.233	1.557	1.304	1.739	112	1.348
1999	15.424	5.474	2.436	1.682	1.569	1.829	121	588
2000	15.664	5.179	3.135	1.789	1.656	2.036	149	643
2001	17.545	5.366	3.125	2.342	1.895	2.174	124	924
2002	20.415	5.868	3.356	2.375	2.134	3.024	129	1.172
2003	27.393	7.484	3.751	3.193	2.826	3.670	156	1.367
2004	36.580	8.745	4.860	4.648	3.668	5.544	190	1.859
2005	41.364	9.455	4.910	5.616	3.805	5.917	234	2.377
2006	47.934	9.686	5.060	6.752	4.604	6.814	263	3.237
2007	60.398	11.993	4.170	7.480	5.974	8.626	246	4.726

Kaynak: TÜİK Veri Tabanı (Erişim Tarihi: 07.03.2009)

2.1.10.2. Türkiye İhracatının Mal Grupları İtibariyle Dağılımı

Türkiye ihracatının 1980'li yıllardan bu yana hammadde malları ve tüketim malları üzerinde yoğunlaştığını görüyoruz. Yatırım malları ihracatımız ilgili yılda yok denecek kadar az miktarda gerçekleşmiştir. Bu iki mal tipinin 2007 yılında gelindiğinde yaklaşık 30 misli arttığını görmekteyiz. Yatırım

malları ihracatı ise 1980 yılında yaklaşık 49 milyon dolar iken, 2007 yılında 14 milyar dolar sınırlarına ulaşmıştır.

Çizelge 2.13. 1980-2007 Dönemine Ait BEC* Sınıflandırmasına Göre İhracat (Milyon, \$)

Yıllar	Yatırım	Hammadde	Tüketim	Toplam
1980	49	1.527	1.333	2.910
1981	141	2.481	2.080	4.702
1982	159	3.310	2.275	5.745
1983	150	3.168	2.408	5.727
1984	149	3.638	3.345	7.133
1985	201	4.481	3.274	7.957
1986	148	3.848	3.459	7.456
1987	204	5.191	4.793	10.189
1988	190	6.391	5.078	11.660
1989	228	5.956	5.435	11.621
1990	305	5.992	6.661	12.958
1991	348	6.259	6.984	13.592
1992	491	6.259	7.959	14.710
1993	551	6.525	8.263	15.340
1994	736	8.183	9.181	18.101
1995	848	8.933	11.848	21.631
1996	1.119	9.767	12.317	23.205
1997	1.275	11.100	13.860	26.236
1998	1.342	11.251	14.365	26.958
1999	1.820	10.862	13.849	26.532
2000	2.175	11.565	13.986	27.727
2001	2.658	13.368	15.261	31.288
2002	2.790	14.657	18.464	35.912
2003	4.344	18.494	24.125	46.963
2004	6.530	25.945	30.501	62.978
2005	7.997	30.289	34.835	73.122
2006	9.423	37.788	37.790	85.002
2007	13.754	49.402	43.695	106.853

*Birleşmiş Milletlerin sınıflandırma sistemi olan BEC, malların son kullanıcı kategorileri olan üç temel sınıf; yatırım, ara malları ve tüketim malları biçiminde dış ticarete konu olan malları sınıflandırır.

Kaynak: TÜİK Veri Tabanı (Erişim Tarihi: 07.03.2009)

1980-2007 Döneminde mal gruplarına göre ihracatımızın dağılımına baktığımız takdirde; A7, A8, A9 mal gruplarının yıllar itibariyle ihracatımızdaki ağırlığının arttığını görmekteyiz. A2 ve A5 mal gruplarının ise ihracatımızdaki payının yıllar itibariyle düşük kaldığı da gözlemlenmektedir. Bu yapının

değişmesinde 1980 sonrasında uygulamaya başlanan ihracata yönelik sanayileşme politikasının önemli etkisi vardır.

Çizelge 2.14. 1980-2007 Dönemine Ait Standart Uluslararası Ticaret Sınıflandırmasına (SITC Revize3) Göre İhracat (Milyon, \$)

Yıllar	A1	A2	A3	A4	A5	A6	A7	A8	A9	A10	Toplam
1980	1.235	237	603	59	6	51	509	81	125	2.910
1981	1.672	399	689	113	78	127	1.088	203	330	4.702
1982	1.849	351	650	344	40	192	1.560	292	462	0,009	5.745
1983	1.828	241	582	234	91	172	1.668	260	648	5.727
1984	1.919	221	628	412	45	204	2.070	305	1.324	7.133
1985	1.593	336	622	376	68	319	2.631	583	1.425	7.958
1986	1.864	278	609	184	79	426	2.223	384	1.406	7.456
1987	2.162	323	523	237	83	708	2.716	1.016	2.418	10.190
1988	2.483	278	788	334	86	972	3.554	691	2.472	0,004	11.662
1989	2.015	492	837	258	152	937	3.385	588	2.956	0,521	11.624
1990	2.303	455	749	296	139	747	3.833	854	3.579	0,835	12.959
1991	2.730	592	681	290	197	604	3.704	1.017	3.774	0,083	13.593
1992	2.762	356	503	233	215	631	4.138	1.291	4.582	0,375	14.714
1993	2.794	465	554	176	187	611	4.464	1.293	4.798	0,931	15.345
1994	3.299	471	605	243	182	733	5.660	1.721	5.187	0,857	18.105
1995	3.424	469	776	289	327	889	6.231	2.405	6.820	2	21.637
1996	3.559	742	832	275	231	998	6.549	3.012	7.021	0,176	23.224
1997	4.078	753	828	192	271	1.169	7.811	3.363	7.791	0,149	26.261
1998	3.771	644	806	259	239	1.152	7.781	4.091	8.227	0,226	26.973
1999	3.190	602	815	336	255	1.120	7.588	5.036	7.640	0,172	26.587
2000	2.890	528	789	329	100	1.242	8.224	5.740	7.927	1,1	27.774
2001	3.316	471	786	444	180	1.366	9.453	7.152	8.118	44	31.334
2002	3.117	426	865	691	97	1.522	10.589	8.631	10.045	70	36.059
2003	3.943	488	1.143	980	254	1.893	13.204	12.370	12.842	131	47.252
2004	5.044	590	1.461	1.429	205	2.566	18.632	18.275	14.762	198	63.167
2005	6.512	736	1.660	2.641	405	3.060	20.408	21.608	16.051	391	73.476
2006	6.594	819	2.278	3.566	437	3.923	23.854	26.385	16.745	928	85.534
2007	7.821	804	2.930	5.147	290	4.739	29.982	34.250	20.019	1.019	107.271

Kaynak: TÜİK Veri Tabanı (Erişim Tarihi: 10.03.2009)

Açıklamalar:

A1: Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri

A2: İçkiler ve Tütün

A3: Akaryakıtlar Hariç Yenilmeyen Hammaddeler

A4: Madeni Yakıtlar, Yağlar

A5: Hayvansal ve Bitkisel Yağlar ve Mamuller

A6: Kimya Sanayii ve Buna Bağlı Sanayi Ürünleri

A7: Başlıca Sınıflara Ayrılarak İşlenmiş Mallar

A8: Makine ve Ulaştırma Araçları

A9: Çeşitli Mamul Eşya

A10: SITC'da Hiçbir Yerde Sınıflanmamış Eşyalar

2.2. İlgili Araştırmalar

Döviz kuru ve ihracat arasındaki ilişkinin ekonometrik analizine ilişkin geniş bir literatür mevcuttur. Literatürdeki çeşitli çalışmalar sonuçlarıyla beraber aşağıda verilmiştir.

Berberoğlu ve Oktay (1988), döviz kurları ve ihracat arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. 1980-1988 yılları arasındaki veriler kullanılarak çeşitli istatistiki yöntemler kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre döviz kurları ve ihracat değerleri arasındaki korelasyonun Türkiye açısından gayet kuvvetli olduğu sonucunu bulmuşlardır. En fazla duyarlılığın ise ABD dolarına ($R^2=0.908$) olduğunu saptamışlardır.

Abuşoğlu (1990), reel efektif döviz kuru ve ihracat arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 1980-1988 dönemi verilerini kullanmıştır. Analiz sonuçlarına göre reel efektif döviz kuru ve ihracat arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ifade edilmiştir.

Rose (1991), OECD üyesi beş ülke (Amerika, Kanada, Japonya, Almanya ve Birleşik Krallık) için, reel döviz kuru yurt içi gelir, yurt dışı gelir ve ihracat arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. 1974:1-1986:12 dönemine ait aylık veriler kullanarak, parametrik olmayan kısa ve uzun dönemli analizler yapmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, reel döviz kurunun dış ticaret bilançosu üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir.

Egeli (1992), Türkiye’de vergi iadesi, ihracat kredileri ve döviz kuru gibi teşvik politikalarının dış ticaret üzerindeki etkisini incelemiştir. 1980-1990 yılları verileri kullanılıp, logaritmik doğrusal bir model kullanılmıştır. İstatistiki sonuçlara göre; ilgili dönemde toplam ihracatı arttırmada döviz kuru politikalarından ziyade, ihracat kredilerinin daha etkin olduğu belirtilmiştir.

Hasan ve Khan (1994), 1972-1991 dönemine ait yıllık veriler kullanarak, Pakistan için kur politikası ve dış ticaret arasındaki ilişkiyi

incelemişlerdir. Üç aşamalı en küçük kareler yöntemi kullanarak kur politikalarının dış ticaret dengesini olumlu yönde etkilebileceğini, devalüasyonun ihracat talebini arttıracaklarını, ithalat talebini ise daraltacak etkiler yapacağı öngörülmektedir.

Bhattacharya (1997), 1976:1-1995:4 dönemine ait üçer aylık veriler yardımıyla, Amerika için, ABD'nin yüzbir adet dış ticaret partnerlerini kapsayan dış ticaret endeksinden faydalanarak, reel döviz kuru ve dış ticaret dengesi arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Analizde reel döviz kuru, bütçe açığı, faiz oranı, parasal taban, dış ticaret açığı değişkenlerini kullanarak VAR modeli kullanılmıştır. Çalışmaya göre reel döviz kuru ve dış ticaret dengesi arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya konmaktadır.

Fountas ve Bredin (1998), 1979-1993 dönemi verilerini kullanarak İrlanda için döviz kurlarının kısa ve uzun dönemdeki etkilerini incelemişlerdir. İhracat için yabancıların geliri, nispi fiyatlar ve kur politikası olarak üç değişkenin analiz edildiği çalışmada eşbütünleşme ve hata düzeltme modelleri kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre ani döviz kuru değişikliklerinin kısa dönemde ihracatı azalttığı ve de uzun dönemde ihracatın yabancıların gelirlerine ayrıca nispi fiyatlara bağlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Terzi ve Zengin (1999), toplam ve sektörel kalemler bazında dış ticaret ve döviz kuru arasındaki ilişkiyi Türkiye için incelemişlerdir. Yapılan çalışmada 1989:1-1996:2 dönemine ait aylık veriler vasıtasıyla VAR(Vektör Otoregresif Model) tekniği kullanılmıştır. Döviz kuru ile ihracat arasında toplam ve sektörel bazda nedensellik ilişkisi beklenen şekilde bulunmuş fakat varyans ayrıştırma ve etki tepki fonksiyonları yardımıyla bulunan bu ilişki desteklenememiştir.

Sivri ve Usta (2001), reel döviz kuru ve ihracat arasındaki ilişkiyi Türkiye açısından analiz etmişlerdir. Bu ampirik çalışmada 1994:1-2000:6 yıllarına ait aylık veriler vasıtasıyla VAR tekniği kullanılmıştır. Uygulama sonuçlarına göre reel döviz kurunun, dış ticaret dengesini sağlamada etkin bir biçimde kullanılamayacağı öngörülmüştür.

Öztürk ve Acaravcı (2004), döviz kuru oynaklığının Türkiye ihracatı açısından etkilerini, 1989:1 ve 2002:8 dönemine ait aylık veriler vasıtasıyla Johansen eşbütünleşme ve hata düzeltme modeli tekniklerini uygulayarak analiz etmişlerdir. Ampirik sonuçlara göre döviz kurundaki oynaklık, Türkiye ihracatını olumsuz yönde etkilemektedir. Çalışmada ihracat düzeyindeki dengesizliklerin kalıcı olmadığı ama belirsizliklerin azaltılmasının ihracatı daha stabil hale getireceği vurgulanmaktadır.

Fang ve Miller (2004), 1979-2002 dönemine ait yıllık veriler kullanarak, Singapur için ihracat ve reel döviz kuru arasındaki ilişkiyi GARCH-M (Genelleştirilmiş otoregresif şartlı farklı varyans) yöntemi ile incelemiştir. Çalışmaya göre, devaülasyonlar sonucu olan döviz kuru değişimlerinin ihracatı pek etkilemediğini vurgulanmış, politika yapıcıların devaülasyon yerine döviz kurlarının dengede tutmanın ihracatı daha iyi arttıracakı vurgulanmıştır.

Kasman ve Kasman (2005), 1982-2000 dönemi üçer aylık veriler kullanarak reel efektif döviz kuruna dayalı dış ticaretin, ihracat arzı üzerindeki etkisini, Johansen eşbütünleşme ve Granger nedensellik testleriyle analiz etmişlerdir. Ampirik analizin sonuçlarına göre; ihracat, nispi ihracat fiyatları, üretim kapasitesi ve reel efektif döviz kuru arasında uzun dönem denge ilişkisi olduğu ortaya konulmuştur.

Gül ve Ekinci (2006), 1990:1-2006:8 dönemine ait aylık verileri kullanarak reel döviz kurları ile ihracat ve ithalat arasındaki etkileşimi Türkiye açısından eşbütünleşme ve Granger nedensellik analizi ile analiz etmişlerdir. Ampirik analizden elde edilen bulgulara göre reel döviz kuru ile ithalat ve ihracat arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı tespit edilmiş, ayrıca ihracat ve ithalattan reel döviz kuruna doğru tek yönlü bir ilişki olduğu ortaya konmuştur.

3.YÖNTEM

Araştırmada ilk olarak literatür taraması yapılarak kuramsal çerçeve oluşturulmuş ve daha önce yapılan çalışmalarda hangi sonuçlara erişildiği tespit edilmiştir. Bu bölümde ise Türkiye’de reel efektif döviz kuru ve ihracat arasındaki ilişki ekonometrik model kurularak incelenecektir. Reel döviz kurunun efektif endeks olarak hesaplanarak analizlerde yer almasının sebebi ise, ülkelerin genellikle uluslararası piyasalarda birden fazla ülke ile hem rekabet hem de ticaret ilişkisi içinde olduğundan ötürüdür.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu bölümde Türkiye için reel efektif döviz kuru ve ihracat arasındaki ilişki incelenirken takip edilecek metodoloji verilmiştir. Bu maksatla öncelikle modelde kullanılacak zaman serilerinin durağan olup olmadığı araştırılacak olmasından dolayı ilk olarak durağanlık analizlerinde kullanılacak testlerin uygulanmasına ilişkin bilgiler verilmiştir. Bununla beraber, seriler arasında uzun dönemde ilişki olup olmadığının incelenmesi amacıyla uygulanacak Johansen Koentegrasyon testi ve ekonometride aynı mertebeden bütünleşik serilerin kısa dönem dinamiklerini analiz etmede kullanılan Hata Düzeltme Modeli hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca ekonomide meydana gelecek şokların etkilerini incelemek amacıyla uygulanan Etki-Tepki fonksiyonlarının genel hatlarıyla açıklanmıştır.

3.1.1 Augmented Dickey-Fuller (ADF) Testi

Standart Dickey-Fuller regresyon denkleminin tahmininde sıklıkla hata terimleri arasında otokorelasyon problemi görülmektedir. Otokorelasyon probleminden arındırmak için modele gecikmeli fark terimleri eklenerek Genişletilmiş Dickey-Fuller regresyon denklemine ulaşılır.

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 trend + \rho Y_{t-1} + \sum_{i=1}^m \delta_i \Delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.1)$$

$H_0 : \rho = 0$ (Y_t zaman serisi durağan değildir.)

$H_0 : \alpha_0 = \alpha_1 = \rho = 0$ (Seri durağan değildir, sabit terim ve trend içermemektedir.)

$H_0 : \alpha_1 = \rho = 0$ (Seri durağan değildir, trend içermemektedir.)

İlk hipotezde hesaplanan t-istatistiği Dickey-Fuller tarafından verilen kritik tablo değeriyle karşılaştırarak alternatif hipotezler test edilir. İkinci ve üçüncü hipotezler için hesaplanan geleneksel F-istatistiği Dickey-Fuller'in sırasıyla beş ve altı numaralı kritik tablo değerleriyle karşılaştırılarak alternatif hipotezler test edilir (Dickey ve Fuller, 1981:1057-1070).

3.1.2. Philips-Peron (PP) Testi

Dickey-Fuller Testi hata terimlerinin istatistiki olarak bağımsız olduklarını ve sabit varyansa sahip olduklarını varsayar. Bu metodoloji kullanılırken hata terimleri arasında korelasyon olmadığına ve sabit varyansa sahip olduklarına emin olmak gerekir. Phillips-Perron testi ile birlikte Dickey-Fuller testinin hata terimleri ile ilgili olan bu varsayım genişletilmiştir. Bu durumu daha iyi anlamak için şu regresyon dikkate alınır.

$$Y_t = \alpha^*_0 + \alpha_1 * Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.2)$$

$$Y_t = \alpha^*_0 + \alpha_1 * Y_{t-1} + \alpha_2 * (t - T/2) + \varepsilon_t \quad (4.3)$$

Burada T gözlem sayısını, ε_t hata terimlerinin dağılımını göstermekte olup, bu hata teriminin beklenen ortalaması sıfıra eşittir. Fakat burada hata terimleri arasında içsel bağlantının olmadığı veya homojenlik varsayımı gerekli değildir. Bu açıdan bakıldığında Dickey-Fuller testinin bağımsızlık ve homojenite varsayımları Phillips-Perron testinde terk edilmiş hata terimlerinin zayıf bağımlılığı ve heterojen dağılımı kabul edilmiştir. Böylece Phillips-Perron, Dickey-Fuller t-istatistiklerini geliştirmesinde hata terimlerinin varsayımları konusundaki sınırlamaları dikkate almamıştır.

Phillips-Perron'un, Dickey-Fuller testinin hata terimleri konusundaki sınırlayıcı varsayımlarından vazgeçmesinin nedeni ise hata terimlerini ya da bu hata terimlerinin geçmiş değerlerinin hareketli ortalama olarak (MA-Moving Average) kullanmalarındadır. Bu yönden bakıldığında Dickey-Fuller testindeki AR (autoregressive) süreci, Phillips-Perron testinde ARMA sürecine dönüştürülmüştür. MA sürecinin kullanılmaya başlanması trend durağanlık kavramının testinin daha güçlü yapılmasına imkan vermektedir. Özellikle trend içeren serilerde MA süreçlerinin artan olması durumunda Phillips-Perron testi Dickey-Fuller testine göre daha güçlü olmaktadır. MA süreçlerinin negatif olması durumunda ADF testleri, Phillips-Perron testlerine göre daha güçlüdür (Enders, 1995:240).

3.1.3. Johansen Eşbütünleşme Testi

Eşbütünleşme teorisine göre, dengeden bir sapma olduğunda dengeye tekrar dönülebilmesi veya dengeden sapmaların geçici olması ancak eşbütünleşme ilişkisi mevcut iken mümkündür. Bu nedenle eğer durağan olmayan değişkenler eşbütünleşmişse, değişkenlerin farklarının alınmaları uygun değildir. Çünkü bu değişkenler, birlikte hareket eden ortak

bir trendde sahiptir. Farkın alınması, ortak trendi ortadan kaldırır ve istatistiksel bilgi kaybına yol açar.

Eşbütünleşme testi uzun dönem ilişkilerini korumakla beraber, kısa dönem dinamiklerinin de incelenmesini sağlar. Ortak bütünleyen değişkenler için iki aşamalı bir süreç tahmin edilir. Önce düzey seviyesindeki değişkenler için ortak bütünleyen parametresi tahmin edilir, ikinci aşamada ise bu tahminler hata düzeltme modelinde kullanılır. İki serinin ortak bütünleyen olabilmesi için aynı mertebeden bütünlenen olmaları aralarında bir denge ilişkisi olması ve bu ilişkiden elde edilen hataların düzey seviyesinde durağan olmaları gerekmektedir. Ortak bütünleyen vektörün bulunduğu regresyona eşbütünleyen regresyonu denir (Granger ve Engle,1987:251).

Eşbütünleşme, durağan olmayan değişkenlerin bir doğrusal bileşimidir. Teorik olarak bütünselleşmiş değişkenler arasında uzun dönemde doğrusal olmayan bir ilişki ortaya çıkabilir. Eşbütünleşme olması için söz konusu olan bütün değişkenler aynı derecede entegre olmalıdır. Şayet bu değişkenlerin doğrusal kombinasyonundan elde edilen hata terimi durağan ise, değişkenler arasında eşbütünleşme var diyebiliriz. Eşbütünselliğin eksikliği, değişkenler arasında uzun dönem dengesinin olmadığı anlamına gelir. Maksimum olabilirlik tahmin yöntemi kullanılarak eşbütünleştirici vektörlerin varlığını test eden Johansen yaklaşımı, durağan olmayan serilerin farkları ile seviyelerini içeren VAR tahmininden oluşur (Johansen, 1988:231-249).

Teorik olarak birbirleri ile ilişkili olduğu düşünülen değişkenlerin, birlikte hareket edip etmediklerini tespit edebilmek amacıyla koentegrasyon testinden faydalanılmaktadır. Bu amaçla, modele katılan tüm değişkenlerin gecikmeli değerleri ile açıklandığı VAR (Vektör Otoregresif) Modeli oluşturulmalıdır. Tüm değişkenlerin içsel olarak kabul edildiği VAR modeli oluşturulurken en önemli konu uygun gecikme sayısının belirlenmesidir. Gecikme sayısı belirlenirken otokorelasyon probleminin olmadığı gecikme sayısının seçilmesi gerekmektedir. Optimal gecikme sayısının belirlenmesinde, Akaike Information Criterion (AIC), Schwarz (SC), Final Prediction Error (FPE) ve Likelihood Ratio (LR) gibi bilgi kriterleri göz önünde

bulundurulmaktadır. Bu kriterleri minimum yapan gecikme uzunluğu optimal olarak kabul edilmektedir. Johansen testi, bir matrisin rankı ile onun karakteristik kökleri arasındaki ilişkiye dayanmaktadır. Teste göre karakteristik köklerin sayısı (4.4) numaralı iz (trace) ve (4.5) numaralı maksimum özdeğer (max) istatistikleri ile belirlenmektedir.

$$\lambda_{trace}(r) = -T \sum_{i=r+1}^n \ln(1 - \hat{\lambda}_i) \quad (4.4)$$

$$\lambda_{max}(r, r+1) = -T \ln(1 - \hat{\lambda}_{r+1}) \quad (4.5)$$

(4.4) ve (4.5) numaralı eşitliklerde $\hat{\lambda}_i$; karakteristik birim köklerin tahmini değerini, T; gözlem sayısını ve r ise koentegrasyon vektörlerinin sayısını ifade etmektedir. Johansen koentegrasyon testine göre hesaplanan iz ve maksimum değer istatistiklerinin sonuçları Johansen ve Juselius tarafından elde edilen kritik değerler ile karşılaştırmak suretiyle uzun dönem ilişkisi tespit edilmektedir. İz ve maksimum özdeğer istatistikleri, kritik değerlerden büyük ise seriler arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olduğuna karar verilmektedir.

3.1.4. Hata Düzeltme Modeli

Eşbütünleşme uzun dönem ilişkisini araştırmaktadır. Hata düzeltme modeli (ECM) ise kısa dönem dinamiklerini analiz edebilmektedir. Eğer seriler eşbütünleşik iseler, bu seriler ECM vasıtasıyla gösterilebilmektedirler. Uzun dönemde dengeye gelmeyen serileri dengeye getirecek bir mekanizma oluşturulması zordur. Ama her eşbütünleşik olan serinin ECM'si çalışmayabilir. İktisat teorisinde denge, istenen ve gerçekleşen serilerin eşitliği anlamına gelmektedir. Fakat ekonometride aynı mertebeden bütünleşik serilerin uzun dönem dengelerinin olup olmadığı araştırılır.

Hata düzeltme modeli,

$$\Delta X_t = \beta_0 + \beta_1 \Delta Y_t + \beta_2 e_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.6)$$

biçiminde ifade edilebilir. Bu modeli ECM olarak ortaya koyan değişken e_{t-1} 'dir. Burada β_2 sapmayı gösterir. β_2 istatistiksel olarak anlamlı ise sapma vardır. β_2 , X serisindeki kısa dönem dengesizliğin ne oranda bir dönem sonra düzeltilebileceğini gösterir. β_2 pozitif çıkarsa, dengeden uzaklaşma vardır. β_2 negatif çıkarsa, sapma uzun dönem değerine yaklaşmaktadır. Buda hata düzeltici mekanizmanın çalıştığına ve sapmanın azaldığını göstermektedir (Tarı, 2005:416-417).

3.1.5. Etki-Tepki Fonksiyonları

Etki-tepki fonksiyonları şokların değişkenler üzerindeki etkilerini ve hangi zamanda etkisinin ne olduğunu tablolar ya da grafikler vasıtalarıyla ortaya koyar. Bu işlem ile şokların hangi değişkende meydana geldiğini ve bu şoklara karşı değişkenlerin nasıl tepki vereceği araştırılmaktadır. Şokların nasıl oluşacağını belirlemek amacıyla ilk önce değişkenlerin 10 dönem içindeki hareketlerini incelemekte fayda vardır (Tarı, 2005:448-449).

3.2. Veri Toplama Araç ve Teknikleri

Çalışmada 1982:1 ve 2006:4 yılları arasında üçer aylık veriler kullanılarak ihracat ve döviz kuru arasındaki ilişki ampirik olarak incelenmiştir. Ampirik analizlerde reel efektif döviz kuru "REDK", toplam ihracat "LX" ve ihracat birim değer endeksi "END" değişkenleri kısaltmalarla sembolize edilerek kullanılmıştır. Reel efektif döviz kuru ve toplam ihracat Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) elektronik veri dağıtım sisteminden elde edilmiş, ihracat birim değer endeksi ise Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) elektronik veri tabanından elde edilmiştir.

Çalışmada kullanılacak reel efektif döviz kuru TCMB süreli yayınlar bölümünde her ay düzenli bir şekilde yayımlanmaktadır. REDK, bir ülkenin, genellikle uluslararası piyasalarda birden fazla ülke ile hem rekabet hem de ticaret ilişkisi içinde olduğu için, reel döviz kurunun bu gerçeği yansıtan efektif endeks olarak hesaplanması gerekliliğinden hesaplanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda hesaplanan gösterge, reel efektif döviz kuru olarak tanımlanmaktadır. Genellikle rekabet gücünün ölçülmesi için kullanılan REDK, bir ülke ile bu ülkenin temel ticari rakiplerinin nispi fiyatlarının ağırlıklandırılmış ortalaması ile hesaplanır. Bir ülkenin her endüstrideki ticaret payı ve her ülkenin toplam ticaretinde her endüstrinin önemi bu hesaplamadaki ağırlıkları belirler (Spilimbergo ve Vamvakidis, 2003:338). Bu endeksler 1995 yılı baz alınarak TÜFE ve ÜFE bazlı olarak yayınlanmaktadır. Endeks değerinin 100 olması kurların değerinde seyrettiğini, 100'ün altındaki değerler kurların yüksek seyrettiğini 100'ün üzerindeki değerler ise kurların düşük seyrettiğini gösterir. Yani 100'ün altındaki değerler revalüasyon ihtimalini gösterirken 100'ün üzerindeki değerler ise devalüasyon ihtimalini göstermektedir. Çalışmada kullanılan diğer bir seri olan toplam ihracat ise logaritmik hale dönüştürülmüş ayrıca mevsimsel düzeltmeye tabi tutularak kullanılmıştır.

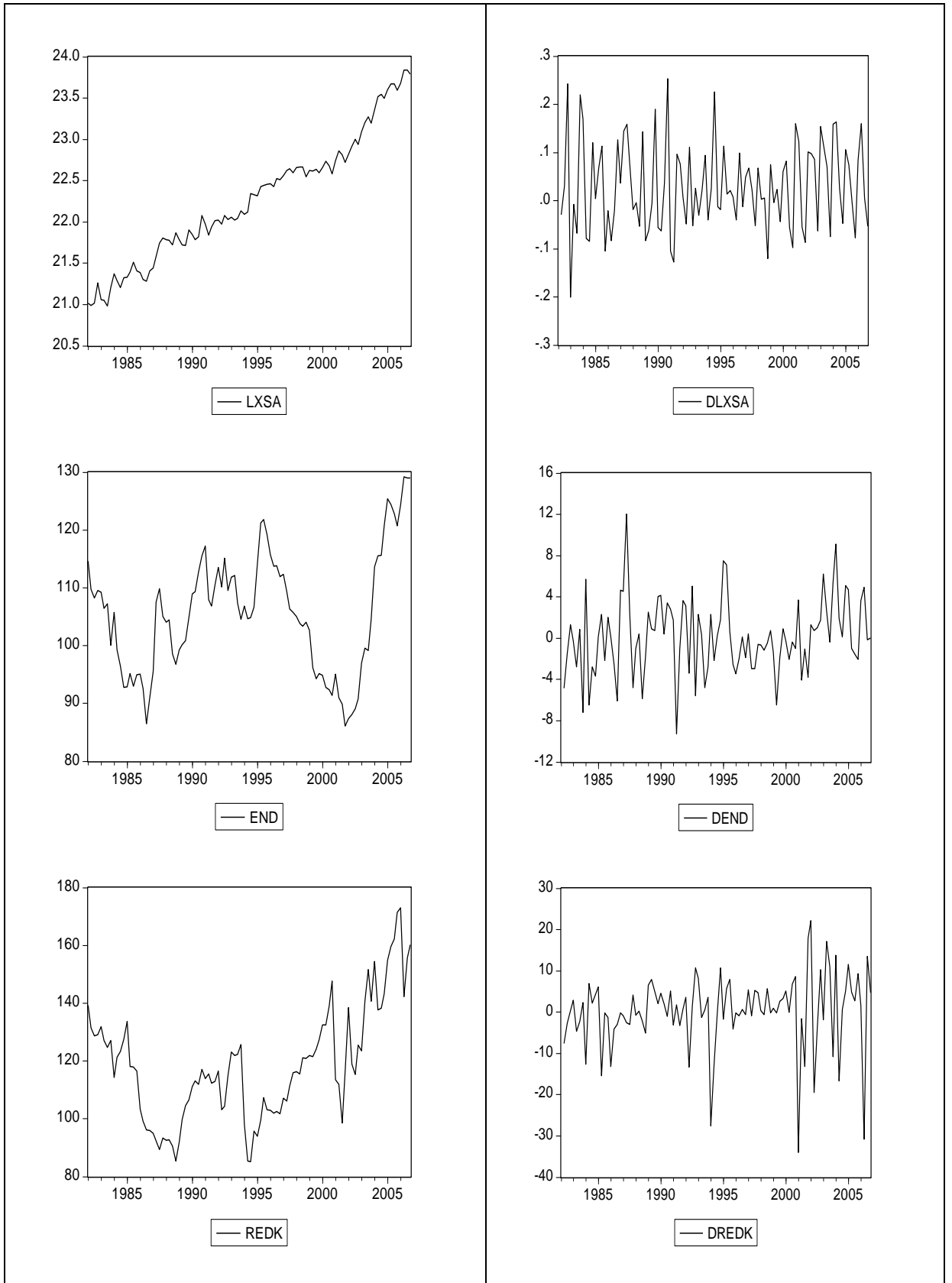
Çalışmada öncelikle REDK, LX ve END serilerinin durağanlıkları incelenecektir. Durağanlık analizi için ADF(Augmented Dickey Fuller) testi ve Philips-Peron) testi uygulanacaktır. Daha sonra seriler arasındaki koentegrasyon ilişkisi incelenecek, hata düzeltme modeli ve etki-tepki fonksiyonları oluşturulacaktır.

4. BULGULAR ve YORUMLAR

Bu bölümde uygulamada yer alan testler ve modellere ilişkin analizler yapılmıştır. Uygulamaya ilişkin bulgular ve yorumların, analizler ile birlikte verilmesinin analizin daha rahat anlaşılması ve incelenebilmesi açısından uygun olduğu düşünülmüştür.

4.1. Durağanlık Analizleri

Serilerin durağanlık analizlerinde ADF ve PP testleri uygulanmıştır. Uygulamaya geçilmeden önce, ön bilgi vermesinden ötürü serilerin grafikleri incelenmiştir. LXSA, END ve REDK serilerin düzey haldeki halini gösteriyorken, DLXA, DEND ve DREDK grafikleri serilerin birinci farklarının alınması ile oluşturulmuştur.

Şekil 4.1. Serilerin Grafikleri

4.1.1. ADF Testi

Ampirik analizlerin ilk adımı olarak gerçekleştirilen durağanlık sınamalarında, tüm serilerin düzey ve birinci farkları alınarak ADF testi uygulanmıştır. İlgili çizelgede görüldüğü üzere LX, REDK ve END değişkenlerinin düzey halde durağan olmadığı görülmektedir. Serilerin birim kök içerdiklerine ilişkin temel hipotezi reddedilemez. Serilerin birinci farkları alındığında ise %1 anlamlılık düzeyinde tüm değişken serilerinin durağan oldukları yani birim kök içermedikleri görülmektedir. Bu sonuca serilerin birinci farkları için hesaplanan ADF t-istatistiklerinin, mutlak değer olarak MacKinnon kritik değerlerinden yüksek olmasına bakarak ulaşılmıştır. ADF test sonuçları, serilerin I(1) yani birinci dereceden bütünleşik olduğunu ifade etmektedir.

Çizelge 4.1. ADF Test Sonuçları

DEĞİŞKENLER	DÜZEY/ BİRİNCİ FARK	SCHWARZ BİLGİ KRİTERİ	
		ADF t -istatistiği	MacKinnon Kritik Değerleri
LX	Birinci Fark	-8.841435*	-3.4993 (%1) -2.8915 (%5) -2.5826 (%10)
REDK	Birinci Fark	-6.259352*	-3.4993 (%1) -2.8915 (%5) -2.5826 (%10)
END	Birinci Fark	-5.491483*	-3.4993 (%1) -2.8915 (%5) -2.5826 (%10)

Gecikme uzunluğu Schwarz kriterine göre belirlenmiştir. * %1 düzeyinde;** %5 düzeyinde; *** % 10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

4.1.2. Phillips-Peron Testi

Durağanlık sınamalarda bir diğer uygulama Phillips-Peron testidir. Bu bağlamda; LX, REDK ve END serilerinin durağanlıklarını incelemeye Phillips-Peron testi uygulanmıştır. PP test sonuçları ADF test sonuçları ile aynı şekilde değerlendirilmektedir. Eğer hesaplanan test istatistiğinin mutlak değeri, kritik değerlerden büyük ise serinin birim kök sorunu içerdiğini ifade eden temel hipotez reddedilir ve serinin durağan olduğu kabul edilir. Eğer hesaplanan test istatistiğinin mutlak değeri, kritik değerlerden küçük ise temel hipotez reddedilemez ve seride birim kök sorunu olduğu yani serinin durağan olmadığı kabul edilir.

İlgili çizelgede PP testi sonuçları yer almaktadır. Sonuçlara göre; LX, REDK ve END serilerinin düzey halde durağan değilken, serilerin birinci farkları için hesaplanan test istatistiğinin mutlak değerlerinin, kritik değerlerden büyük olması birinci farkların %1 anlamlılık düzeyinde durağan olduklarını göstermektedir. PP testi sonuçları da ADF testi sonuçlarıyla paralel şekilde serilerin birinci dereceden bütünleşik yani I(1) olduğunu göstermektedir.

Çizelge 4.2. Phillips-Peron Test Sonuçları

DEĞİŞKENLER	DÜZEY/ BİRİNCİ FARK	PP t -istatistiği	MacKinnon Kritik Değerleri
LX	Birinci Fark	-11.83193*	-3.4979 (%1) -2.8909 (%5) -2.5822 (%10)
REDK	Birinci Fark	-11.07503*	-3.998997 (%1) -3.429745 (%5) -3.138397 (%10)
END	Birinci Fark	-8.311012*	-3.4979 (%1) -2.8909 (%5) -2.5822 (%10)

* %1; ** %5; *** % 10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

4.2. Johansen Eşbütünleşme Testi

Serilerin aynı dereceden bütünleşik sonucuna ulaşılmasıyla, değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkisinin incelenmesine yönelik olarak Johansen Eşbütünleşme prosedürü gerçekleştirilecektir. Bu amaçla

oluşturulacak VAR Modelinde kullanılacak uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Çeşitli bilgi kriterlerine göre belirlenen gecikme uzunlukları Çizelge 4.3. de gösterilmektedir. LR, FPE ve AIC bilgi kriterlerinin optimal gecikme uzunluğunu 4 olarak göstermesi nedeniyle uygulamada gecikme sayısı 4 olarak ele alınacaktır.

Çizelge 4.3. Optimal Gecikme Uzunluğu

Gecikme Sayısı	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-470.1005	NA	7.509146	10.52968	10.77801*	10.62987*
1	-462.0252	15.08564	7.667180	10.55001	11.04666	10.75037
2	-445.9880	28.90220	6.577513	10.39534	11.14032	10.69589
3	-442.3316	6.348607	7.417078	10.51278	11.50609	10.91352
4	-427.4974	24.77789*	6.553729*	10.38456*	11.62619	10.88548
5	-424.8330	4.274815	7.583866	10.52380	12.01376	11.12491
6	-421.1891	5.606005	8.613088	10.64152	12.37981	11.34281
7	-411.2255	14.67171	8.542124	10.62034	12.60695	11.42182
8	-400.9093	14.51068	8.439866	10.59141	12.82635	11.49307

Not: (*) belirlenen gecikme sayısını ifade etmektedir.

4 gecikme sayısı ile oluşturulan VAR modelinden yola çıkılarak yapılan Johansen eşbütünleşme analizinin sonuçları Çizelge 4.4. de gösterilmiştir. İz testi ve maksimum özdeğer test sonuçlarına göre, %5 anlamlılık düzeyinde, değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığı hipotezini reddederken, bir veya daha fazla eşbütünleşme ilişkisi olduğu hipotezini reddedememiştir. Johansen koentegrasyon test sonuçlarına göre, ilgili değişkenler arasında 3 adet koentegre vektör bulunmaktadır.

Çizelge 4.4. Johansen Eşbütünleşme Test Sonuçları *

Modellere Göre Koentegre Vektör Sayıları (0.05*)					
Data Trend:	None	None	Linear	Linear	Quadratic
Test Türü	No Intercept	Intercept	Intercept	Intercept	Intercept
	No Trend	No Trend	No Trend	Trend	Trend
İz Testi	3	3	3	3	3
Maximum Özdeğer	3	3	3	3	3

* Alternatif durumlara ilişkin ayrıntılı test sonuçlarına yer verilmemiştir.

Testi					
-------	--	--	--	--	--

İlgili değişkenler arasında bulunan koentegre vektör sayısının 3 olması ile birlikte uzun dönemde bu değişkenlerinin birbirlerini etkilediği ortaya çıkmaktadır. Bu sonuç itibariyle üç ayrı model oluşmaktadır. Bunlar;

$$DLXSA = f(DREDK, DEND) \quad (4.7)$$

$$DREDK = f(DLXSA, DEND) \quad (4.8)$$

$$DEND = f(DLXSA, DREDK) \quad (4.9)$$

Üzerinde asıl yoğunlanan konu (4.7) numaralı modeli kapsadığı için buna ilişkin bulgular sunulacak ve sonuçlar tartışılacaktır.

4.3. Hata Düzeltme Modeli Analizi

Hata düzeltme modeli analizi sonuçlarına göre toplam ihracat serisinin gerçek gözlem değerleri ile uzun dönem ya da denge değeri arasındaki farkın 0.30'unun bir dönem içinde ortadan kalktığını ya da düzeldiğini göstermektedir. Dolayısıyla seri, $1/0.30=3.3$ dönem sonra dengeye gelecektir. Hesaplanan model (4.10) numaralı denklemde ve Çizelge 4.6. da tablo olarak verilmiştir.

$$DLXSA = -0.013019REDK(-1) + 0.021023DEND(-1) - 0.302284 e_{t-1} \quad (4.10)$$

Çizelge 4.5. ECM Tahmin Sonuçları

Cointegrating Eq:	CointEq1		
DLXSA(-1)	1.000000		
DREDK(-1)	0.013019		
Standart Hata	(0.00140)		
t-istatistikleri	[9.30968]		
DEND(-1)	-0.021023		
Standart Hata	(0.00346)		
t-istatistikleri	[-6.07569]		
ECM:	D(DLXSA)	D(DREDK)	D(DEND)
CointEq1	-0.302284	-49.47613	11.86951
Standart Hata	(0.08608)	(7.33001)	(2.86948)
t-istatistikleri	[-3.51186]	[-6.74980]	[4.13647]

4.4. Etki-Tepki Analizi (Impulse-Response)

Etki-tepki fonksiyonları, rassal hata terimlerinden birindeki bir standart sapmalılık şokun, içsel değişkenlerin şimdiki ve gelecekteki değerlerine olan etkisini yansıtır. VAR analizinde, incelenen değişkenler arasındaki dinamik etkileşimi belirlemede, simetrik ilişkileri tespit etmede, etki-tepki fonksiyonlarının büyük payı vardır. Bir makro ekonomik büyüklüğün üzerinde en etkili değişkenin hangisi olduğu varyans ayrıştırması ile belirlenirken, etkili bulunan bu değişkenin politika aracı olarak kullanılabilir olup olmadığı ise, etki-tepki fonksiyonları ile belirlenir. Şekil 4.2. de serilerde meydana gelen şoklarda, 1 birimlik değişim karşısında diğer serilerin verdiği tepkiler grafik yardımıyla incelenmiştir.

DLXSA serisinde bir standart sapmalılık şok meydana geldiğinde, ilk dönemde DLXSA serisinde negatif yönlü kırılma meydana gelmiş, takip eden dönemde pozitif yönlü çok küçük bazda düzelme olmuş fakat seri eski seviyesine tekrar dönememiştir.

DREDK serisinde bir standart sapmalık şok meydana geldiğinde, DLXSA serisinde negatif yönlü ciddi bir kırılma meydana gelmiş, takip eden dönemde pozitif yönlü bir düzelme meydana gelmiştir. Bu düzelme DLXSA serisindeki düzelmeye oranla daha gözle görülür bir şekilde gerçekleşmiş,fakat seri eski seviyesine dönememiştir.

DEND serisinde bir standart sapmalık şok meydana geldiğinde, DLXSA serisinde pozitif yönlü bir kırılma meydana gelmiş, takip eden dönemde negatif yönlü küçük bir düzelme meydana gelmiş fakat seri eski haline dönememiştir.

DLXSA serisinde bir standart sapmalık şok meydana geldiğinde, ilk dönemde DREDK serisinde negatif yönlü kırılma meydana gelmiş, takip eden dönemde pozitif yönlü çok küçük bazda düzelme olmuş fakat seri eski seviyesine tekrar dönememiştir.

DREDK serisinde bir standart sapmalık şok meydana geldiğinde, ilk dönemde DREDK serisinde negatif yönlü çok ciddi boyutta bir kırılma meydana gelmiş, takip eden dönemde pozitif yönlü gözle görülür bir düzelme olmuş fakat seri eski seviyesine tekrar dönememiştir.

DEND serisinde bir standart sapmalık şok meydana geldiğinde, ilk dönemde DREDK serisinde pozitif yönlü çok ciddi boyutta bir kırılma meydana gelmiş, takip eden dönemde negatif yönlü çok küçük bir düzelme olmuş fakat seri eski seviyesine tekrar dönememiştir.

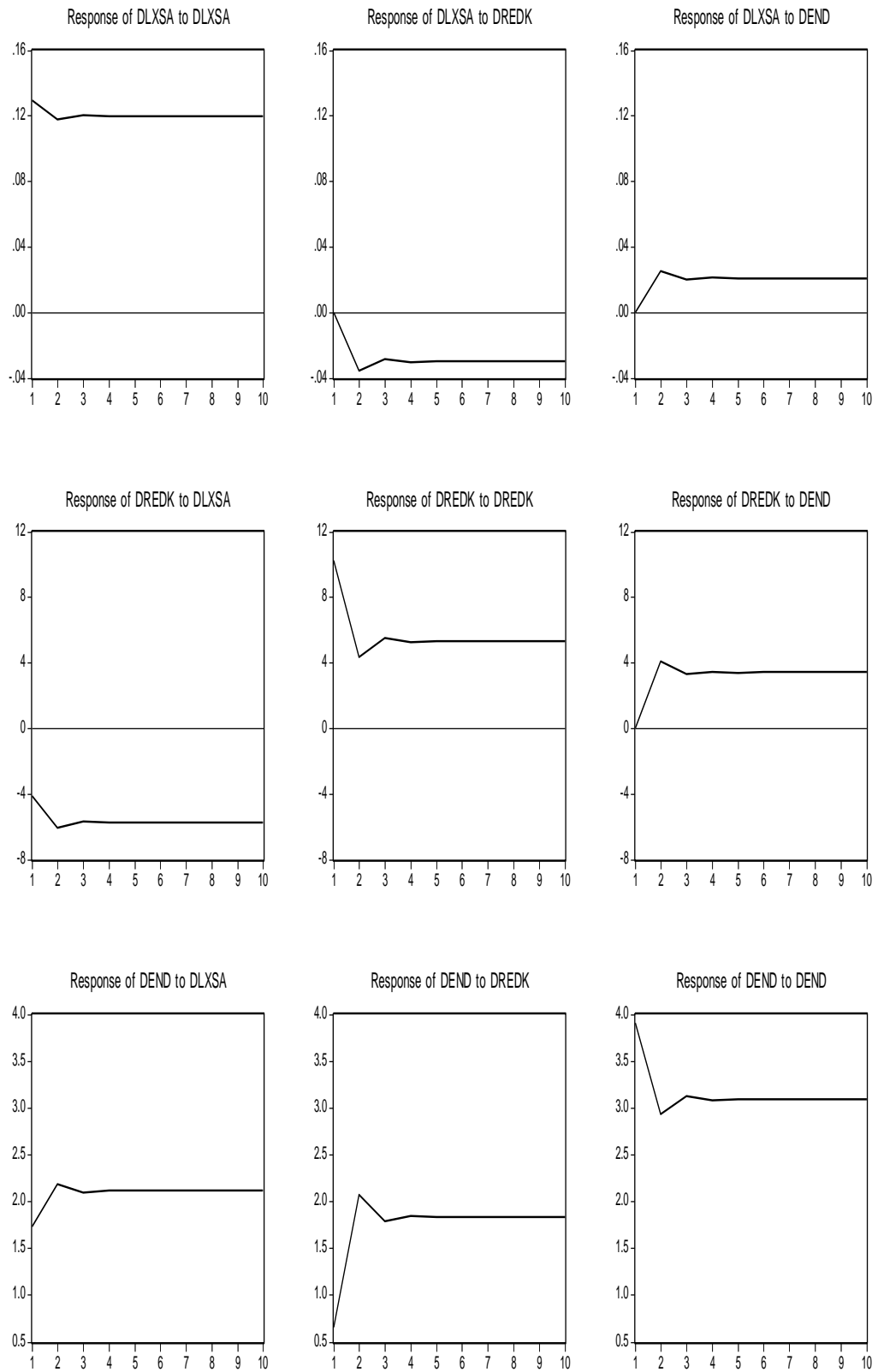
DLXSA serisinde bir standart sapmalık şok meydana geldiğinde, ilk dönemde DEND serisinde pozitif yönlü büyük boyutta bir kırılma meydana gelmiş, takip eden dönemde negatif yönlü çok küçük bir düzelme olmuş fakat seri eski seviyesine tekrar dönememiştir.

DREDK serisinde bir standart sapmalık şok meydana geldiğinde, ilk dönemde DEND serisinde pozitif yönlü çok büyük boyutta bir kırılma meydana gelmiş, bu tepki ilgili analizlerdeki büyüklük bakımından nispeten

en şiddetli tepki olarak gerçekleşmiştir. Takip eden dönemde negatif yönlü büyük bir düzelme olmasına rağmen seri eski seviyesine tekrar dönememiştir.

DEND serisinde bir standart sapmalık şok meydana geldiğinde, ilk dönemde DEND serisinde negatif yönlü ciddi bir kırılma meydana gelmiş, takip eden dönemde pozitif yönlü büyük bir düzelme olmasına rağmen seri eski seviyesine tekrar dönememiştir.

Response to Cholesky One S.D. Innovations

Şekil 4.2. Etki-Tepki Analizi Grafikleri

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın bulguları doğrultusunda ulaşılan sonuçlara ve ilgili önerilere yer verilecektir.

5.1. Sonuç

Her ülkenin kendi iç piyasasında kullandığı ve sadece kendi ulusal sınırları içerisinde geçerli olduğu milli bir para birimi vardır. Bir ülke dışa açıldığı zaman ise ticari ve mali ilişkide bulunduğu ülkelerin paralarına ihtiyaç duymaktadır. Bu işlemlerin gerçekleşebilmesi için ulusal paraların birbirine çevrilmesi gerekmektedir. Döviz kuru olarak bilinen bu değişim oranı işte bu fonksiyonuyla bir ülkenin makro ekonomik açıdan en önemli enstrümanlarından biridir. Döviz kurları genel olarak sabit ve esnek döviz kuru sistemleri olarak ana iki başlık altında incelenebilse de uygulamada birbirlerinin bir çok özelliğini içinde barındıran karma döviz kuru sistemleri de yer bulmaktadır.

Döviz kurunun ihracat açısından önemi, döviz kurunun ihracat açısından etkin bir araç olmasıdır. Bir ülke ulusal parasının yabancı paralar cinsinden değeri olarak tarif edilen döviz kurunun alçaltılıp yükseltilmesi bir ülke ekonomisinin; fiyatlar genel seviyesi, üretim, tüketim, gelir dağılımı, istihdam gibi makro ekonomik değişkenleri etkilediği gibi; dış ticareti yani ihracat ve ithalatı da çeşitli yönlerden hızlı ve önemli ölçüde etkileyecek bir araçtır. Bir ülke ekonomisinin yapacağı döviz kuru değişikliği sadece o ülke ekonomisini etkilemekle kalmayacak, karşılıklı ticaret yaptığı ülkeleri de ekonomik açıdan önemli bir şekilde etkileyecektir. Döviz kuru rejimini

değiştiren ülkenin uluslararası ekonomik önemi ne kadar büyükse, yapacağı döviz kuru ayarlamalarının diğer ekonomilerde oluşturacağı etkilerde o kadar büyük olacaktır.

Türkiye 1980'lere kadar ithal ikameci ve sabit kur sistemini içeren bir düzen benimsemiştir. Bu düzen dışa kapalı ve dış dünya ile rekabet edemeyen bir sanayi yapısının oluşmasına neden olmuştur. 24 Ocak 1980 kararlarıyla, Türkiye'de yeni bir dönem başlamış ve dış dengeyi sağlayan, dünya piyasalarında rekabet edebilecek dışa dönük sanayi politikası benimsenmiştir. 24 Ocak kararlarıyla; kotaların kaldırılması, gümrük tarife oranlarının düşürülmesi, dış ticaretin liberalleştirilmesi, faizlerin serbest bırakılması gibi uygulamalar yürürlüğe konmuştur.

1567 sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma Kanunu ile ilgili olarak Temmuz 1984 tarihinde çıkarılmış olan Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 30 Sayılı Karar , 1989 tarihine kadar kambiyo rejiminin esasını oluşturmuş, bu tarihte yapılan değişiklikle her türlü dövizin ithali serbest bırakılmıştır.

11.8.1989 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar ile döviz rejiminde geniş ölçüde serbesti getirilip, bu suretle Türk parasının konvertibiliteye geçmesi için gerekli olan yasal çerçeve büyük ölçüde sağlanmıştır.

1993 yılının son aylarında piyasalardaki istikrarsızlığın artması ve döviz kurlarındaki aşırı dalgalanmalar, gelecekle ilgili kötümser beklentilere yol açmıştır. Yüksek kamu açıklarına karşın faizlerin düşük tutulması, devlet iç borçlanma senetlerine olan talebi düşürmüştü ve piyasadaki fazla likiditenin dövize yönelmesi kurlarda artışa neden olmuştur. Bunların sonucunda 1994 yılının ilk çeyreğinde TL'nin %70 devalüe olması ve gecelik faizlerin %700'lere çıkması kalıcı tedbirler içeren 5 Nisan Kararlarının alınmasına ve bu kararların acil bir şekilde uygulanmasını gerektirmiştir.

Türkiye 2000 yılının Kasım ayında dövize yönelen yoğun spekülasyon saldırısını önemli döviz rezervleri kayıpları ve 7.5 milyon dolar büyüklüğündeki ek IMF kredisi ile püskürtebilmiş ve döviz kuru çizelgesini yüksek maliyetle savunabilmiştir. Fakat 2001 yılının Şubat ayında gelecek olan döviz krizinin üstesinden gelme gücü bir hayli azalmıştı. Kasım 2000 krizinden farklı olarak, sadece yabancılarla kalmayıp, Şubat 2001 krizinde yerlilerinde özellikle bankaların dövize saldırdığı görülmüştür. Bu durumların neticesinde TCMB 21 Şubat gecesi kuru dalgalanmaya bıraktığını açıklamıştır.

Türkiye’de uygulanan döviz kuru politikalarının Türkiye ihracatına etkilerinin incelendiği bu çalışmada, 1982:1 ve 2006:4 yılları arasında üçer aylık veriler kullanılarak ihracat ve döviz kuru arasındaki ilişki amprik olarak incelenmiştir. Serilerin durağanlık analizlerinde ADF ve PP testleri uygulanmış, serilerin birinci farkları alındığında durağan oldukları bulunduktan sonra Johansen eşbütünleşme testi uygulanmıştır. 4 gecikme sayısı ile oluşturulan VAR modelinden yola çıkarak yapılan Johansen eşbütünleşme analizinin sonucunda %5 anlamlılık düzeyinde değişkenler arasında, bir veya daha fazla eşbütünleşme ilişkisi olduğu saptanmıştır. Ekonometride aynı mertebeden bütünleşik serilerin kısa dönem dinamiklerini analiz etmede Hata Düzeltme Modeli kullanılmaktadır. Uyguladığımız hata düzeltme modeli analizi sonuçlarına göre ihracat serisinin gerçek gözlem değerleri ile uzun dönem ya da denge değeri arasındaki farkın %30’unun bir dönem içinde ortadan kalktığını ya da düzeldiğini görmekteyiz. Yani bir başka deyişle; Türkiye ihracatında, reel efektif döviz kurunun neden olduğu bir dengesizliğin %30’u, yaklaşık olarak 2 ayda, ortadan kalkmaktadır. Reel efektif döviz kuru endeksinin katsayısının negatif olması ise bize kısa dönemli dengesizliklerden dengeye doğru bir yöneliş olduğunu göstermektedir. Ayrıca uyguladığımız, Etki-tepki fonksiyonları ile birlikte şokların değişkenler üzerindeki etkilerini ve hangi zamanda etkisinin ne olduğunu grafikler vasıtalarıyla ortaya koyarak incelenmiştir.

Çalışmada ulaşılan bu sonuçlar, döviz kurları ve ihracat arasındaki ilişki için gerek yurtdışında yapılan çalışmalar ve gerekse Türkiye için yapılan

diğer çalışmalarda olduğu gibi bu iki değişken arasında zayıf bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır.

5.2. Öneriler

Dünya ile bütünleşme çabasında olan Türkiye'nin gelişmiş ve güçlü ekonomiler grubuna girebilmesi için istikrarlı bir şekilde öngördüğu politikaları uygulaması gerekmektedir. Dış ticaret açıklarının kapanması için ihracat artış hızının mutlaka ithalat artış hızından fazla olması gerekmektedir. Bu sebeple uygulanacak döviz kuru politikasının da ihracat artış hızını destekleyecek özellikte gerçekçi döviz kuru uygulaması olması gerekmektedir. Para ve maliye politikalarının belirlenen yıl sonu kur hedeflerini tutturabilmesi için makro ekonomik politikalarla uyum içinde uygulanması gerekir. İdeal döviz kuru politikası, serbest piyasa mekanizması altında ihracatı teşvik eden, iç piyasalara yönelik sanayileri de koruyan, ülke kaynaklarından en verimli şekilde yararlanılmasına olanak tanıyan bir döviz kuru politikası olması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Abuşoğlu, Ömer (1990). Döviz Kuru Politikası ve İhracat Üzerine Etkisi: 1980-1988 Dönemi. Ankara: TOBB Yayınları-Yayın No:Genel 154.

Arat, Kürşat (2003). Türkiye’de Optimum Döviz Kuru Rejimi Seçimi ve Döviz Kurlarından Fiyatlara Geçiş Etkisinin İncelenmesi. Ankara: TCMB Uzmanlık tezi

Belgenet.com. http://www.belgenet.com/eko/9aralik_01.html. Son Erişim Tarihi: 02.01.2009.

Bener, Erhan (1968). Türkiye’de Para ve Kambiyo Denetimi. Ankara: Ajans-Türk Matbaası.

Berberoğlu, Necat C. ve Oktay, Nüvit (1988). A Statistical Analysis of the Relationship Between The Foreign Exchange Rates and the Direction of Exports: The Turkish Example. *Eskişehir Üniversitesi İİBF Dergisi*.

Bhattacharya, Rakhee (1997). The Trade Balance and The Real Exchange Rate Evidence from a VAR for the United States. *The Journal of Economics*. 23(4), 59-71.

Çağlar, Ünal (2003). Döviz Kurlarının Belirlenmesi Uluslararası Para Sistemi ve Ekonomik İstikrar. İstanbul: Alfa Yayınevi.

Dış Ticaret Müsteşarlığı (2009a). 1980 Sonrası Ekonomik Politikalar ve Dış Ticaret Politikası.

Dış Ticaret Müsteşarlığı (2009b). Türkiye’de İhracatının Gelişimi.

- Dickey, David A. ve Fuller, Wayne A. (1981). Likelihood Ratio Statistics for an Autoregressive Time Series with a Unit Root. *Econometrica*.
- Egeli, Hüseyin (1992). Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde İhracatın Gelişimi ve İzlenen Politikaların Etkinlikleri. *DEÜ İİBF Dergisi*. 7(2), 117-131.
- Enders, Walter (1995). *Applied Econometric Time Series*. United Kingdom: John Wiley and Sons.
- Ersan, İhsan (1988). *Bankalarda Fon Yönetimi*. Ankara: Ayyıldız Matbaası A.Ş.
- Ertekin, Murat (2003). *Döviz Kuru Rejimleri ve Türkiye’nin Dış Ticareti*. Erişim: www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/doviz1.doc (Son Erişim Tarihi: 15.07.2008)
- Ertürk, Emin (1994). *Döviz Ekonomisi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Fang, WenShwo ve Miller Stephen M. (2004). Exchange Rate Depreciation and Exports: The Case of Singapore Revisited. *University of Connecticut Working Paper*. 1-10.
- Fauntas, Stiliano ve Bredin, Donal (1998). Exchange Rate Volatility and Exports: The Case of Ireland. *Applied Economics Letters*. 5, 301-323.
- Gül, Ekrem ve Ekinci, Aykut (2006). Türkiye’de Reel Döviz Kuru İle İhracat ve İthalat Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1990-2006. *DPÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. 16, 165-190.
- Gümüşeli, Saniye (1994). *Döviz Kuru ve Faiz Oranı Risklerinden Korunma Teknikleri*. Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.
- Granger, Clive W.J. ve Engle, Robert F. (1987). Co-Integration and Error Correction: Representation, Estimation and Testing. *Econometrica*. 55, 251-276.
- Hasan, Aynul ve Khan, Ashfaq (1994). Impact of Devaluation on Pakistan’s External Trade: An Econometric Approach. *Economics Letters*. 33(4), 1205-1215.
- Johansen, S. (1988). Statistical Analysis of Cointegration Vectors. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12, 231-249.

Karluk, Rıdvan (1994). Türkiye Ekonomisi. Eskişehir: Birlik Matbaası.

Karluk, Rıdvan (1995). Uluslararası Ekonomi. (4. Basım). Eskişehir: Beta Yayınevi.

Karluk, Rıdvan (1999). Türkiye Ekonomisi. İstanbul: Beta Yayınevi.

Karluk, Rıdvan (2003). Uluslararası Ekonomi. (7. Basım). Eskişehir: Beta Yayınevi.

Kasman, Adnan ve Kasman, Saadet (2005). Reel Efektif Döviz Kurunun İhracat Arzı Üzerine Etkisi. *Öneri*. 6(23), 198-203.

Kutlu, Erol (2000). İthalat ve İhracat Uygulamaları. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

Müslümov, Alövsat, Hasanov, Mübariz ve Özyıldırım, Cenktan (2002). Döviz Kuru Sistemleri ve Türkiye’de Uygulanan Döviz Kuru Sistemlerinin Ekonomiye Etkileri. TÜGİAD Ekonomi Ödülleri Bilimsel Eser Yarışması Birincilik Ödülü.

Özdemir, Azim ve Şahinbeyoğlu Gülbin (2000). Alternatif Döviz Kuru Sistemleri. Ankara: TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü Tartışma Tebliği.

Öztürk, İlhan ve Acaravcı, Ali (2004). Döviz Kurundaki Değişkenliğin Türkiye İhracatı Üzerine Etkisi: Ampirik Bir Çalışma. *Review of Social, Economic and Business Studies*. 2, 197-206.

Parasız, İlker (1998). Makro Ekonomi Teori ve Politika. Bursa: Ezgi Kitabevi.

Parasız, İlker (2000a). Para Banka ve Finansal Piyasalar. (7. Basım). Bursa: Ezgi Kitabevi.

Parasız, İlker (2000b). Modern Makro Ekonominin Temelleri. Bursa: Ezgi Kitabevi.

Rose, Andrew (1991). The Role of Exchange Rates in a Popular Model of International Trade, Does the Marshall-Lerner Condition hold?. *Journal of International Economics*. 30, 301-316.

- Savaş, Vural (1994). Politik İktisat. İstanbul: Beta Yayınevi.**
- Seyidoğlu, Halil (1996). Uluslararası İktisat. (11. Basım). İstanbul: Gizem Yayınları.**
- Seyidoğlu, Halil (2003). Uluslararası İktisat. (16. Basım). İstanbul: Gizem Yayınları.**
- Şahin, Hüseyin (2000). Türkiye Ekonomisi. (6. Basım). Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları**
- Sivri, Uğur ve Usta, Can (2001). Reel Döviz Kuru, İhracat ve İthalat Arasındaki İliksi. *Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*. 19(4), 1-17.**
- TCMB (1995). Yıllık Rapor 1994.**
- TCMB (2003). Yıllık Rapor 2002.**
- TCMB (2004a). Yıllık Rapor 2003.**
- TCMB (2004b). 2004 Yılı Para Ve Kur Politikası Genel Çerçevesi Hakkında Basın Duyurusu**
- TCMB (2005). Enflasyon Hedefi Rejiminin Genel Çerçevesi ve 2006 Yılında Kur Politikası**
- TCMB (2007). 2008 Yılında Uygulanan Para ve Kur Politikası**
- Tarı, Recep (2005). Ekonometri. (3. Basım). İstanbul: Avcı Ofset.**
- Terzi, Harun ve Zengin, Ahmet (1999). Kur Politikasının Dış Ticaret Dengesini Sağlamadaki Etkinliği: Türkiye Uygulaması. *Ekonomik Yaklaşım*, 10(33), 48-67.**
- Türk Eximbank (2009). Erişim: <http://www.eximbank.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 12.01.2009)**
- Uygur, Ercan (1997). Export Policies and Export Performance: The Case of Turkey. *ERF Working Paper Series*. 9707.**
- Uygur, Ercan (2001). Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri. *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni*, 2001/1.**

Ünsal, Erdal (2000). Makro İktisat. (3. Basım). Ankara: İmaj Yayıncılık.

Ünsal, Erdal (2005). Makro İktisat. (6. Basım). Ankara: İmaj Yayıncılık.

Spilimbergo, A ve Vamvakidis, A. (2003). Real Effective Exchange Rate and Constant Elasticity of Substitution Assumption. *Journal of International Economics*. 60.

Yeldan, Erinç (2003). Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi. (7. Basım). İstanbul: İletişim Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

10 Şubat 1983 Ankara doğumludur. İlk ve orta öğrenimini Yalçın Eskiyanan İlköğretim Okulu'nda, liseyi Ankara Bahçelievler Deneme Lisesi'nde bitirdikten sonra, 2006 yılında Balıkesir Üniversitesi Bandırma İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümünü bitirmiştir. 2006 yılında Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Bölümünde Yüksek Lisansa başlamış, "Türkiye'de Uygulanan Döviz Kuru Politikalarının Türkiye'nin İhracatı Üzerindeki Etkilerini" araştırmıştır. 2006 yılından bu yana Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalında araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır.